

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorální a spirituální teologie

Michaela Matějčková

**Nerozlučitelnost manželství
v myšlenkách předkládaných Janem
Pavlem II. v knize Teologie těla**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. ThLic. Ing. Jaroslav Filka

Obor: Křesťanská výchova

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené informační zdroje.

V Olomouci dne 13. dubna 2011

Děkuji svému vedoucímu diplomové práce PhDr. ThLic. Ing. Jaroslavu Filkovi za trpělivost, ochotu a vedení při psaní mé práce. Dále děkuji svému manželovi za pomoc a morální podporu.

Obsah

Úvod.....	5
1 Biblické perspektivy nerozlučitelnosti manželství.....	7
1.1 Nerozlučitelnost manželství z pohledu Starého zákona.....	7
1.2 Nerozlučitelnost manželství z pohledu Nového zákona.....	10
2 Myšlenky o nerozlučitelnosti manželství v knize Teologie těla.....	16
2.1 Podněty z přirozenosti člověka.....	16
2.2 Důsledky manželské smlouvy.....	19
3 Ekleziální kontext myšlenek Jana Pavla II. o nerozlučitelnosti manželství.....	30
3.1 Srovnání myšlenek Jana Pavla II. s pohledy Waltera Kaspera.....	30
3.2 Srovnání myšlenek Jana Pavla II. s chápáním problematiky v obecném pojetí církve.....	37
3.2.1 Jan Pavel II. a Katechismus katolické církve.....	37
3.2.2 Jan Pavel II. a encyklika Humanae vitae.....	39
Závěr.....	43
Anotace.....	45
Resumé.....	46
Summary.....	47
Bibliografie.....	48
Seznam zkratk.....	50

Úvod

Bůh stvořil člověka jako muže a ženu a shledává, že je to velmi dobré. Neexistuje snad žádná jiná oblast lidského života, která by byla tolik diskutována a přitom tak hluboce prožívána jako oblast lidské lásky. Bohem zamýšlený vztah muže a ženy je současně obrazem vztahu Boha s člověkem a je završován skrze Krista. Je obrazem věrnosti a opravdové lásky. A přitom téma nerozlučitelnosti manželství, tak podstatně spojené s pravou láskou, je v dnešní společnosti v popředí zájmu. Proto jsem si je zvolila za téma pro svou práci. Cílem této práce je na základě katechezí papeže Jana Pavla II. v knize *Teologie těla* ukázat hluboký význam jednoty manželů pro jejich dobro i pro dobro církve a společnosti a význam nerozlučitelnosti manželství zdůraznit v kontextu biblického poselství srovnáním s naukou předkládanou učitelským úřadem církve a pojetím jednoty manželů u Waltera Kaspera. Vhodným rámcem pro prezentaci problematiky je po introdukci do biblického kontextu tématu nerozlučitelnosti manželství uvést strukturovanou rešerši myšlenek Jana Pavla II. a následně náležitě reflektovat s myšlenkami Waltera Kaspera a dalšími církevními dokumenty. V práci se používají metody panoramatické prezentace, selektivizace myšlenek, třídění a srovnávání.

Nerozlučitelnost manželství je dnes velmi diskutovaným a ostře kritizovaným tématem. Podle statistiky se u nás každé druhé manželství rozvádí. A mezi nimi i mnoho křesťanských manželství. Není to tedy problém jen společnosti, ale také problém v církvi, konkrétně v pastoraci. Přibývá spousta rozvedených manželů, kteří se podruhé sezdají civilně. Tak vyvstává otázka, jak takovým křesťanům pomoci. Jak pomoci manželům řešit krizi ve vztazích? Proč v dnešní době blahobytu a rozkvětu trpí naše vztahy? Odpověď nikoliv přímou dává kniha papeže Jana Pavla II. *Teologie těla*. Z ní jsem čerpala při psaní své diplomové práce o jednotě manželství. Jan Pavel II. jde až na začátek, ke kořenům. Na otázku farizeů, zda se manželé mohou rozvést, říká Ježíš, že na počátku to tak nebylo. Člověk byl stvořen k božímu obrazu a Bůh mu jasně říká, co je jeho úkolem, jaké má s ním plány. Jan Pavel II. mistrně rozebírá jednotlivé pasáže Starého a Nového zákona, kde je zmínka o manželství a ukazuje kontinuitu a návaznost textů. Velmi detailně vysvětluje význam daných slov Písma a propojenost mezi nimi. Jistě by se v knize našlo mnoho pohledů a témat, ale nejsilnějším zůstává téma jednota manželů a její význam v dějinách lidstva.

První kapitola nám přibližuje jednotu manželů z pohledu Starého a Nového zákona. Vrací se na počátek stvoření člověka jako muže a ženy. Připomíná stav

manželů a jejich jednotu a nevinnost před pádem do hříchu a narušenost vztahu po pádu. V druhé části první kapitoly jsou ústředním tématem Ježíšova slova o manželství, která odkazují na počátek. Dotýká se monogamního významu manželství a problému cizoložství. Hlavní příčinou je žádostivost a nezřízená touha. Ježíš svými slovy vede k proměně svědomí a správného chápání manželství. Na jeho slova navazuje svatý Pavel, který ukazuje na dvojí způsob života a to „podle těla“ a „podle Ducha“. Jen v síle Ducha svatého je možné zvítězit nad zničující žádostivostí.

Druhá kapitola se zamýšlí nad prvotním významem samoty člověka a hledání jeho identity. Proč Bůh stvořil člověka jako muže a ženu, kteří se stávají jedním tělem? Muž a žena vytváří společenství osob. Vzájemně se doplňují a sami se stávají těmi, kdo dává život. Druhá část této kapitoly se zabývá manželskou smlouvou, popisovanou v prorockých knihách Starého zákona a její chápání v Novém zákoně. List Efesanům ukazuje na svátostný charakter manželství, kde svatý Pavel přirovnává vztah muže a ženy ke Kristu a církvi a označuje to za tajemství. Tak se dostáváme k tématu manželství jako svátosti, zrozené z tajemství vykoupení. Poslední část druhé kapitoly ukazuje společné podstatné prvky manželství v knize Písní písní, Tobiáš a v listu Efesanům. Nabízí srovnání a kontinuitu těchto knih.

Třetí kapitola přináší srovnání knihy Teologie těla s dalším teologem a biskupem Walterem Kasperem, který se rovněž zabýval tématem nerozlučitelnosti manželů. Ukazuje na mnohé shodné myšlenky a souvislosti textů v Písmu. V druhé části nalezneme srovnání s Katechismem katolické církve, který nám stručně ukazuje na význam jednoty manželů na základě Písma a tradice církve. Poslední část třetí kapitoly je věnována encyklice Pavla VI. *Humanae vitae*, kde Jan Pavel II. obhajuje a doplňuje postoje Pavla VI. a to především v otázce regulace porodnosti a odpovědného rodičovství. Shodují se v morálním postoji vůči předávání života, který musí být chráněn před jakýmkoli umělými zásahy.

Člověk je povolán k životu, tedy i k životu v manželství. Manželství je Božím záměrem v dějinách lidstva. Jan Pavel II. byl za svého pontifikátu označován za papeže, který hájí důstojnost člověka. Jeho úvahy vychází z Božího slova, které tvoří osu těchto katechezí. Tak vzniká kniha Teologie těla, které považují za velice hluboké a zdařilé teologické dílo o manželství.

1 Biblické perspektivy nerozlučitelnosti manželství

Písmo svaté je základní zdroj, ze kterého křesťané mohou čerpat. A stejně tak i kniha Teologie těla hledá odpověď na nerozlučitelnost manželství právě v Božím slově. To je zdroj, který nám odhaluje pravdu o manželství a poodkrývá pohled na to, co na počátku s manželstvím zamýšlel Bůh.

1.1 Nerozlučitelnost manželství z pohledu Starého zákona

Starozákonní pohled na člověka je vysoce teofanický. Už v první knize Písma svatého nacházíme důležitou zmínku o tom, jak Bůh člověka situuje v rámci celého stvořitelského díla: „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*“ (Gn 1,27-28) Člověk od samého počátku dostává poslání spravovat stvořené věci a uplatňovat nad nimi svou dominanci. Bůh mu přikazuje, aby si podmanil zemi a panoval nad ní (srov. Gn 1,28). Člověk sice patří do stvořeného světa, ale současně je také postaven nad tento svět. Proto bible výslovně mluví o podobnosti člověka ne s ostatními tvory, nýbrž pouze s Bohem, který člověka stvořil, aby byl jeho obrazem: „*Učiníme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.*“ (Gn 1,26) Člověk je tedy v přímém vztahu s Bohem, nepatří světu, ale Bohu. A v mnohém se Bohu podobá: protože Bůh neustále tvoří, zavazuje i člověka k tvůrčí spolupráci v díle stvoření.

Kromě zmíněné zprávy o stvoření člověka k Božímu obrazu najdeme v první knize Písma svatého ještě další výrazné místo hovořící o člověku a jeho místě v řádu stvoření:

I řekl Hospodin Bůh: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. Ale pro člověka se nenašla pomoc jemu

rovná. I uvedl Hospodin na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu. Člověk zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla. Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest. Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.“ (Gn 2,18-24)

Toto druhé, starší¹ vyprávění o stvoření, ukazuje počáteční samotu člověka, který hledá sám sebe, který chce sám sebe nějak vyjádřit. Zatímco v první kapitole Geneze je význam stvoření ve vztahu k člověku spojen s určitým typem vlády nad zemí, ve druhé kapitole vidíme samotu člověka jako určitou zkoušku před Hospodinem. Člověk totiž v celém stvoření nenalézá pomoc sobě rovnou, dokud Bůh nepřivede na Adama spánek, neutvoří z jeho těla ženu a nepřivede ji k němu. To je vrchol stvoření. Člověk konečně nalézá to, po čem toužil. Konečně nalézá svou identitu, své poslání, smysl života. Adam poznává v Evě své vlastní tělo. Lidská plodnost má tedy svůj původ v Adamově fyzické plodnosti, kterou Bůh aktivoval v jeho spánku. Eva se stává obrazem vzniku věčného Syna z podstaty Otcovy, s níž je jedné podstaty.² Bible říká, že muž a žena se stanou jedním tělem. Bible mluví stručně, ale výlučně. Mluví o intimitě, která si žádá celého člověka. Tato jednota je nepochybně ona jednota, jež se vyjadřuje a uskutečňuje manželským úkonem. Ve vzájemné intimitě se muž a žena vracejí k počátečnímu tajemství stvoření. Proto i sex je v určitém smyslu překročení hranice samoty člověka.³ Přijetí sebe a toho druhého za vlastní já. „Proto muž opustí svého otce i matku a přilne ke své ženě.“ (Gn 2,24) Jde tedy o volbu, a to zralou volbu. Pro koho se rozhodnu, koho přijmu do svého života, do své intimity. Tato volba není ze své podstaty možná na pár let, na zkoušku. Tato volba vyžaduje celoživotní rozhodnutí pro toho druhého. „Stanou se jedním tělem.“ (Gn 2,24) V tomto textu bible jasně hovoří o manželství. Člověk opouští nejen svůj rodný dům, rodiče, ale i své návyky, své pohodlí, svou samotu. Už je vedle něj ten druhý.⁴

Muž a žena se stávají jedním tělem. Písmo poznamenává, že se nestyděli (srov. Gn 2,25). Jedná se o vnitřní nevinnost, čistotu srdce. Nevnímají sami sebe pouze jako předmět, ale jako dar. Ve stvoření muže a ženy můžeme tiše žasnout nad tajemstvím lásky. Kde se tento tak silný a vášnivý cit bere? Můžeme to považovat za samozřejmost? „A Bůh jim požehnal a řekl jim: *‘Plodte a množte se a naplňte*

¹ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 27.

² BALTHASAR, H. U. von, *Manželský životní stav*, *Communio*, roč. 2010, č. 3/4, s. 26.

³ Srov. GRÜN, A., *Svátoť manželství*, s. 15.

⁴ Srov. KUBÍČEK, L., *Velké tajemství–manželství jako umělecké dílo*, s. 23.

zemi. “ (Gn 1,28) Plod'te, množte se, naplňte – to je přímo Boží příkaz. Ženské tělo je vybaveno pro předávání života. Materství tělesné i duchovní je do ženy hluboce zakódováno. Je to určité poznání a poslání ženy ve světě. Žena, která toto odmítá, ubližuje sobě i ostatním kolem. Tělo ženy je místem vzniku nového života.⁵ Bůh povolává člověka ke spolupráci ve svém stvořitelském díle. Muž a žena se stávají tak těmi, kdo předávají život. Člověk byl stvořen na obraz Boží. V tomto novém člověku se díky narození z ženy (rodičky) zásahem muže (rodiče) pokaždé reprodukuje týž „Boží obraz“ onoho Boha, který stvořil prvního člověka.⁶

V knize Genesis říká Hospodin ženě: „*Velice rozmnožím tvá trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení.*“ (Gn 3,16) Bůh ukazuje na plody poznání dobrého i zlého. Hřích narušuje stvořitelský plán s člověkem. Člověk je poznamenán hříchem, jehož ovoce je bolest a smrt. To je přítomno i při početí. Tato slova Bůh ještě potvrzuje: „*Navrátíš se do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátíš.*“ (Gn 3,19) A tak je smrt přítomna v životě člověka od začátku do konce.

Člověk, který porušil Smlouvu se svým Stvořitelem tím, že utrhl plod ze stromu poznání dobrého a zlého, je Hospodinem Bohem odtržen od stromu života. Tím nebyl odňat život, daný člověku v tajemství stvoření, nýbrž omezen hranicí početí, narození a smrti a nadto zatížen perspektivou dědičné hříšnosti. Avšak je mu v jistém smyslu opět dán jako úkol v tomtéž stále se opakujícím cyklu. Tyto dějiny se vždy znovu utvářejí ve své nejzákladnější dimenzi jako od počátku, prostřednictvím samého poznání-plození, o němž hovoří kniha Genesis.⁷

Další změnou po pádu člověka je změna významu vlastního studu. Ve druhé kapitole knihy Genese čteme, že oba byli nazí, ale nestyděli se (srov. Gn 2,2). Tato nahota vyjadřuje prvotní nevinost, čistotu, plnost těla v jeho lidství a také vnitřní svobodu. Když však člověk podlehl pokušení poznat dobré a zlé, jeho harmonie a vnitřní svoboda je narušena a on poznává svou nahotu. „*Bál jsem se, a protože jsem nahý, ukryl jsem se.*“ (Gn 3,10)

Člověk nějakým způsobem ztrácí prvotní jistotu „Božího obrazu“ vyjádřeného v jeho těle. Ztrácí také jistým způsobem smysl svého práva podílet se na vnímání světa, které požíval v tajemství stvoření.⁸

⁵ Srov. KUBÍČEK, L., *Život – největší umělecké dílo*, s. 30-31.

⁶ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 110.

⁷ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 113.

⁸ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 139.

Proměna prvotní nahoty předpokládá také narušení vztahu muže a ženy, jejich jednoty a vzájemné důvěry. Náhle si uvědomují vlastní odlišnost a vzájemnou pohlavnost, která se nyní jeví spíše jako překážka. Chtějí skrýt svou pohlavnost jeden před druhým. „*Budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.*“ (Gn 3,16) Tato slova vyjadřují do budoucna právě narušení vztahu muže a ženy. Žádostivost těla je staví proti sobě. Tak můžeme chápat nadvládu muže nad ženou právě ve smyslu žádostivosti, která degraduje ženu na pouhý předmět touhy.

Žádostivost zahrnuje ztrátu vnitřní svobody daru. Snubní význam lidského těla je vázán právě na tuto svobodu. Člověk se může stát darem – muž a žena mohou existovat ve vztahu vzájemného darování – jestliže se každý z nich ovládá. Žádostivost, jež se projevuje jako „nátlak těla sui generis“, vnitřně omezuje a snižuje sebeovládání a kvůli tomu v jistém smyslu znemožňuje vnitřní svobodu daru. Vztah daru se změní ve vztah přivlastnění.⁹

1.2 Nerozlučitelnost manželství z pohledu Nového zákona

Připomínku o stvoření člověka nalezneme v evangeliu sv. Matouše, kde farizeové zkouší Ježíše, zda je možná rozluka manželů (srov. Mt 19,3). Ježíš jim odpoví: „*Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo. Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.*“ (Mt 19,8-9) Ježíš se vrací s námi na počátek, abychom pochopili jeho, tedy Boží postoj. Je nutné si připomenout chápání manželství a cizoložství v kontextu Starého zákona. Ježíš připomíná: „*Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky, nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit.*“ (Mt 5,17) Naplnit, tedy správně pochopit. Na mnohých velkých postavách Starého zákona můžeme vidět, jak Izrael posunul význam přikázání „nezcizoložíš“. Sára dovolí otrokyni spát se svým mužem jen proto, aby měli potomka a pokračovatele rodu (srov. Gn 16,3-4). Lidská touha po potomstvu je silnější než věrnost mezi mužem a ženou. Dalším příkladem je král David a zvláště pak král Šalomoun, za jehož vlády se polygamie po vzoru okolních národů i pro izraelského krále stala

⁹ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 158.

běžnou praxí. Není pochyb, že pravým důvodem byla lidská žádostivost. Cizoložství však bylo chápáno pouze jako přivlastnění manželky druhého, nikoli více manželek. U některých národů na Blízkém východě tato praxe trvá dodnes. Proto Kristus poukazuje na počátek stvoření z důvodu vrátit manželství monogamní význam. Přitom cizoložství bylo Zákonem v Izraeli přísně trestáno smrtí. Kristus se zastává cizoložnice, která má být za svůj čin ukamenována. Ježíš neukazuje na zákon, nýbrž na svědomí. A cizoložství označuje jasně za hřích (srov. Jan 8,1-11).

Ve Starém zákoně se v knihách proroků Izajáše, Ozeáše, Ezechiela a dalších také objevuje slovo cizoložství, a to ve vztahu Hospodina k Izraeli. Hospodin je Ženich a Izrael Nevěsta. Tedy Bůh vstupuje svou smlouvou s Izraelem do vztahu obdobného manželství (srov. Iz 54,4-5, Oz 2,16-18). Proroci, kteří používají obrazy manželství a cizoložství, chtějí připomenout Izraeli závažnost smlouvy, kterou s nimi Hospodin podepsal, a zdůraznit, že odklon od Hospodina ke kultu jiných pohanských národů je tím největším hříchem vyvoleného národa. Jedná se tedy o analogii s cizoložstvím, ne o cizoložství samo. V knize Ezechiel prorok velice realisticky a tvrdě popisuje nevěrnost manželky – Izraele – vůči Hospodinu (srov. Ez 16,1-63). Můžeme si povšimnout rozdílu ve významu cizoložství, jak o něm mluví tradice Starého zákona a jak vnímali cizoložství královské rodiny v Izraeli.

Cizoložství je hřích, protože představuje porušení osobní smlouvy mezi mužem a ženou. V legislativních textech se zdůrazňuje porušení vlastnického práva a na prvním místě vlastnického práva muže vůči ženě, která je jeho zákonitou manželkou: jednou z mnoha. V textech proroků pozadí skutečného a legalizovaného mnohoženství nemění etický význam cizoložství. V mnoha textech se monogamie jeví jako jediná správná analogie monoteismu, chápaného v kategoriích Smlouvy, to je věrnosti a důvěry k jedinému a pravému Hospodinu Bohu, Ženichu Izraele.¹⁰

Tato meziosobní smlouva muže a ženy se naplňuje v monogamním manželství. Manželská smlouva, tak jak ji popisují proroci mezi Hospodinem a lidem, je výlučná, vyžaduje věrnost a vzájemnou důvěru. A je zároveň vzorem výlučného vztahu mezi mužem a ženou, kteří byli stvořeni k Božímu obrazu. Cizoložství je hříchem těla. Avšak Ježíš jde ještě dál: „Slyšeli jste, že bylo řečeno: 'Nezcizoložíš.' Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcizoložil ve svém srdci.“ (Mt 5,27-28) Jeho slova nás burcují k pochopení závažnosti příkazu

¹⁰ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 178-179.

nezcizoložiš v jeho celistvosti. Jsou to skryté hříchy srdce, které pramení ze žádostivosti. Jisté náznaky a přípravu na Ježíšova slova nalezneme v múdrosloví Starého zákona, které Ježíšovi posluchači v jeho době dobře znali. Knihy Kazatel, Přísloví a Sirachovec varují před žádostivostí a zrádnými touhami. Slova směřují především k mužům, kteří jsou ve větším nebezpečí. „*Duše rozpalená vášní je jako hořící oheň, nezhasne, dokud jím není pohlcena.*“ (Sir 23,17) Vášně člověka stravuje a člověk se stává lehkou kořistí vlastní žádostivosti. A tento stav má Kristus na mysli, když mluví o cizoložství v srdci. Dychtění se ještě neproměnilo ve skutek, ale je počátkem hříchu. Král David tajně pozoroval ženu Uriáše Bat-šebu, jak se koupe. Díval se žádostivě a postupně zahořel touhou přivlastnit si krásu ženy, jež mu nepatřila, a neváhal kvůli tomu vraždit (srov. 2 Sam 11,1-27).

V tomto bodě se zdá, že biblický význam „dychtění“ je odlišný od významu čistě psychologického. Psycholog popíše „dychtění“ jako intenzivní zaměření na objekt pro jeho zvláštní hodnotu: v případě, o němž zde uvažujeme, pro jeho „sexuální“ hodnotu. Jak se zdá, najdeme takovou definici ve většině děl věnovaných podobným tématům. Nicméně biblický popis, aniž by podceňoval psychologický aspekt, vyzdvihuje především aspekt etický, neboť je zraněna hodnota.“Dychtění“ je, řekl bych, podvod vůči stále trvajícím povolání muže a ženy ke společenství skrze vzájemné darování–povolání, jež bylo zjeveno v samém tajemství stvoření.¹¹

Muž přestává ženu vnímat jako subjekt společenství, nýbrž ji vnímá jako subjekt uspokojení sexuální touhy. Nepřijímá její celkové bohatství osobnosti, nýbrž ji redukuje na pouze jedinou „hodnotu“ a to je na pohlaví, jako prostředek uspokojení vlastní sexuality. To platí nejen pro muže, ale i pro ženu.¹²

Pouze když záměrná redukce strhává vůli do svého omezeného horizontu, když v něm vzbudí rozhodnutí o vztahu s jinou lidskou bytostí podle stupnice hodnot vlastní „žádostivosti“, jen pak lze říci, že se „dychtění“ zmocnilo také „srdce“. Jen když se „žádostivost“ zmocnila vůle, je možno říci, že ovládá subjektivitu osoby a je základem vůle a možnosti volit a rozhodovat.¹³

Cizoložství v srdci jakožto „žádostivost pohledu“ bývá chápáno jako touha po manželce bližního. Ježíš však používá slova „*každý, kdo hledí na ženu chtivě*“

¹¹ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 190.

¹² Srov. KUBÍČEK, L., *Velké tajemství – manželství jako umělecké dílo*, s. 18.

¹³ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 195.

(Mt 5,28). Tím myslí nejen ty, co žijí v manželství, ale i svobodné. Kristus vede své posluchače k proměně svědomí a chování muže i ženy. Chce vrátit vztahu muže a ženy její pravý rozměr vzájemného sebedarování. Chce navrátit tělu a lidské sexualitě její důstojnost

Je důležité, aby se člověk necítil ve svém srdci neodvolatelně obžalován a vydán napospas tělesné žádostivosti, ale aby se v tom samém srdci cítil silně volán. Volán právě k oné svrchované hodnotě, kterou je láska.¹⁴

Ježíšovi jde o čistotu srdce, o ryzost vztahu muže a ženy. Chce, aby jeho posluchači pochopili pravý význam vnitřní čistoty. Židé dobře znali rituál očišťování při obřadech, který měl spíše význam hygienický než vnitřní. Jen ten má čisté srdce, kdo je důsledný ke svému tělu, ke svému srdci. Na Ježíšova slova o žádostivosti a čistotě srdce navazuje apoštol Pavel ve svých listech. „*Chci říci: Žijte z moci Božího Ducha, a nepodlehnete tomu, k čemu vás táhne vaše přirozenost. Touhy lidské přirozenosti směřují proti Duchu Božímu, a Duch Boží proti nim. Jde tu o naprostý protiklad, takže děláte to, co dělat nechcete.*“ (Gal 5,16-17) Pavel svými slovy ukazuje na dvojí způsob života, a to na život podle „těla“ a život podle „Ducha“. Člověk, který je zaslepen vášní a žádostivostí, je otrokem svého těla. Po prvním pádu lidí je lidská přirozenost narušena, a tak se zdá, že Ježíšova slova o cizoložství jsou v reálném životě nemožné žít. Člověk nemá sílu žít proti tělu, plně se ovládat. Sám sv. Pavel volá: „*Vždyť nečiním dobro, které chci, nýbrž zlo, které nechci.*“ (Řím 6,19) Jde o urputný zápas mezi dobrem a zlem. Jak vyřešit toto napětí mezi tělem a Duchem? Odpověď přináší svatý Pavel v listu Římanům.

Ti, kdo dělají jen to, co sami chtějí, tíhnou k tomu, co je tělesné, ale ti, kdo se dají vést Duchem, tíhnou k tomu, co je duchovní. Dát se vést sobectvím znamená smrt, dát se vést Duchem je život a pokoj. Soustředění na sebe je Bohu nepřátelské, neboť se nechce ani nemůže podřídít Božímu zákonu. Ti, kdo žijí jen z vlastních sil, nemohou se líbit Bohu. Vy však nejste živi ze své síly, ale z moci Ducha, jestliže ve vás Boží Duch přebývá. Kdo nemá Ducha Kristova, ten není jeho. (Řím 8,5-9)

Je to tedy sám Kristus, který nás vykoupil ze zajetí hříchu, konkrétně ze zajetí žádostivosti, proti které lidé bojují. V jeho síle, v jeho Duchu je náš boj mezi dobrem a zlem mnohem snazší. Duch sv. v nás upevňuje ctnost čistoty, která pomáhá ovládat

¹⁴ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 220.

naše tělo. Celé Pavlovo učení o ospravedlnění prostupuje protiklad života „podle těla“ a života „podle Ducha“. Mohlo by se zdát, že svatý Pavel má negativní postoj k tělu a jeho vyjádření. Ale ve skutečnosti život „podle Ducha“ je životem ve svobodě. „*Vy jste povoláni ke svobodě, bratři. Jen nemějte svobodu za příležitost k prosazování sebe, ale služte v lásce jedni druhým.*“ (Gal 5,13) Svoboda má být podřízena lásce. Ta je obsahem největšího přikázání Evangelia. Kristus sám nám ukázal svobodu, která nalézá svou plnost v lásce.¹⁵

*Kdo takto žije podle „těla“, tedy podrobuje se- i když ne zcela vědomě, ale přesto skutečně- trojí žádostivosti, zvláště žádostivosti těla, přestává být schopen oné svobody, k níž „nás Kristus osvobodil“. Přestává být také způsobilý pro ryzí sebedarování, jež je plodem a výrazem této svobody.*¹⁶

Další zmínku o čistotě nalézáme v listu Soluňanům. „Toto je Boží vůle: vaše posvěcení! Zdržujte se smilství, naučte se každý držet svoje tělo ve svatosti a úctě, ne ve chtivé žádostivosti jako pohané, kteří neznají Boha.“ (1 Sol 4,3-5) Zdržovat a udržovat – dvě podobná slova, avšak každé má své specifikum. Zdrženlivost od nečistoty je spojena s vůlí člověka, s jeho rozhodováním. Člověk ovládá své touhy, nedovoluje smyslům, aby si dělaly, co chtějí. Druhý pojem, který sv. Pavel zmiňuje, je udržovat své tělo ve svatosti a úctě. Tyto dvě funkce – zdrženlivost a udržování – jsou navzájem propojeny. Není možná zdrženlivost bez udržování těla v kázni a naopak.

*Za tuto úplnost snad vděčíme faktu, že Pavel nepovažuje čistotu pouze za schopnost subjektivních mohutností člověka, nýbrž zároveň za konkrétní projev života „podle Ducha“, v němž je lidská schopnost vnitřně učiněna plodnou.*¹⁷

Prostřednictvím biblického obrazu nahoty lidí se ukázalo, že význam studu je dvojitý: odkazuje na to, co ohrožuje hodnotu člověka, a zároveň ji vnitřně uchovává. Právě z tohoto studu se rodí úcta k vlastnímu tělu. To je podstatné pro ctnost čistoty. S tím souvisí tajemství „vykoupení těla“.

Skrze vykoupení dostal od Boha každý člověk jakoby znovu sám sebe a své tělo. Kristus vepsal do lidského těla – do těla každého muže a každé ženy – novou důstojnost, protože v Něm samém bylo lidské tělo spolu s duší připuštěno k jednotě

¹⁵ Srov. KUBÍČEK, L., *Velké tajemství – manželství jako umělecké dílo*, s. 35-36.

¹⁶ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 249.

¹⁷ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 253-254.

s Osobou Syna-Slova. S touto novou důstojností se prostřednictvím „vykoupení těla“ zároveň zrodila také nová povinnost, o níž píše Pavel prostě, ale velmi výstižně: „Byli jste přece vykoupeni, a to za vysokou cenu.“ (1 Kor 6,20)¹⁸

Skrze Krista byla člověku vrácena prvotní důstojnost těla, které si zaslouží správnou úctu. Vědomí, že jsme vykoupeni za cenu smrti Božího Syna, nás křesťany zavazuje k povinnosti „držet tělo v úctě a svatosti“.

¹⁸ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 260-261.

2 Myšlenky o nerozlučitelnosti manželství v knize Teologie těla

Tato kapitola se zabývá prvotním významem samoty člověka a jeho hledání vlastní identity. Druhá část se zaměřuje na význam manželské smlouvy podle biblického pojetí a chápání manželského slibu dnes.

2.1 Podněty z přirozenosti člověka

I řekl Hospodin Bůh: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu. Člověk zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest.“ (Gn 2,18.21-23)

Toto druhé vyprávění o stvoření pochází z jahvistické tradice. Hebrejský text nazývá prvního člověka ha-’adam, zatímco výraz muž ’iš se užívá teprve po stvoření první ženy. Tedy slova o samotě se vztahují na člověka muže i na člověka ženu.¹⁹

Úplný kontext, v němž se hovoří o samotě (srov. Gn 2,18), nás může přesvědčit, že se zde jedná o samotu člověka (muže i ženy), a ne pouze o samotu člověka – muže, způsobenou tím, že nemá ženu. Na základě celého kontextu tedy vysvítá, že tato samota má dva významy. Jeden vyplývá ze samé přirozenosti člověka, tj. z jeho lidství, a druhý vyplývá ze vztahu muž – žena, a to je zřejmé v jistém smyslu na základě prvního významu.²⁰

Člověk od první chvíle stvoření stojí před Bohem a hledá sám sebe, svou podstatu, identitu.²¹ Je to pro něj určitá zkouška. Poznává, že žádná z živých bytostí se mu nevyrovná. Člověk je sám, protože se liší od viditelného světa. Tato samota je

¹⁹ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 40.

²⁰ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 41.

²¹ Srov. GRÜN, A., *Velepíseň na lásku*, s. 119-120.

v člověku nutná k vytvoření vlastního sebeurčení a sebepoznání k sobě samému i k Bohu. Člověk je sám skrze své lidství, ale současně je utvořen ve výlučném vztahu k Bohu. „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem.“ (Gn 1,26) Člověk hledá sám sebe v Bohu. Na základě zkušenosti prvotní samoty si člověk uvědomuje smysl vlastního těla, kterým se odlišuje od ostatních živých tvorů. Jen člověk je schopen „podmanit si zemi“. Slova knihy Genesis, že není dobré, aby byl člověk sám (srov. Gn 2,18), nás vedou k vyprávění o stvoření ženy. Prvotní samota člověka úzce souvisí s prvotní jednotou muže a ženy. Bůh tvoří ženu z mužova žebra, aby zdůraznil společnou přirozenost a jednotu muže a ženy. Muž upadl do spánku, neměl tedy při díle stvoření ženy žádnou vědomou účast. Hluboký spánek „tardemá,, se v Písmu objevuje na více místech. Spánek způsobený úzkostí a strachem, v němž Bůh koná. Podobně upadá do spánku Abraham a Bůh s ním uzavírá smlouvu. Adam dává počátek lidskému rodu, Abram vyvolenému národu. Nebo učedníci v Getsemanské zahradě upadají do spánku, zatímco se Ježíš modlí před svým utrpením. Žena je tvořena z těla muže, aby byla zdůrazněna jejich jednota a sounáležitost. Muž zvolá: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla!“ (Gn 2,23) V Hebrejštině výraz „kost z mých kostí“ znamenalo bytí z bytí. To znamená, že nejen muž, ale i žena je osobnost, a člověk je stvořen v jednotě dvou bytostí. Člověk se stává obrazem a podobou Boha skrze své lidství a také skrze společenství osob.

V tajemství stvoření – na základě prvotní a konstitutivní „samoty“ svého bytí – byl člověk vybaven hlubokou jednotou mezi tím, co je v něm lidsky a skrze tělo mužské, a tím, co je v něm lidsky a skrze tělo ženské. Na to všechno sestoupilo již od počátku požehnání plodnosti, spojené s lidským plozením (srov. Gn 1,28).²²

Lidské tělo má velký význam pro jednotu muže a ženy. Slova, a ti dva budou jedno tělo (srov. Gn 2,24), jasně hovoří o jednotě. Jednota těla vyžaduje společenství. Muž a žena jsou si darem jeden druhému a vzájemným obohacením.²³

Přesný význam prvotní jednoty člověka, kterého Bůh stvořil „jako muže a ženu“, získáme poznáním toho, čím vším byl člověk ve svém bytí vybaven, tj. celého bohatství onoho tajemství stvoření, jež je základem teologické antropologie. Takové poznání, pátrání po lidské identitě toho, který je na počátku „sám“, musí vždy procházet přes dualitu, „společenství“.²⁴

²² JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 59.

²³ Srov. GRÜN, A., *Vešpiseň na lásku*, s. 111.

²⁴ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 62.

Muž a žena se vzájemně doplňují. Smysl mužství a ženství nachází jeden v druhém. Žena v muži a naopak. Toto vzájemné obohacení má význam v celé šíři lidských dějin spásy. Nejedná se pouze o plodnost a rozmnožování, ale o „communio personarum“ – společenství osob.²⁵ Muž není plně člověkem bez ženy a naopak. Oba se vzájemně potřebují.

Jednota, o níž hovoří Gn 2,24 („ti dva budou jedno tělo“), je nepochybně ona jednota, jež se vyjadřuje a uskutečňuje manželským úkonem. Biblická formulace, krajně stručná a prostá, ukazuje pohlaví, ženství a mužství, jako onu charakteristiku člověka – muže a ženy, která umožňuje v okamžiku „jednoho těla“ zároveň podřídít celé jejich lidství požehnání plodnosti. Celý kontext lapidární formulace nám nedovoluje zastavit se na povrchu lidské sexuality, nepřipouští pojednávat o těle a pohlaví mimo plný rozměr člověka a „společenství osob“, ale zavazuje nás rozeznávat již „od počátku“ plnost a hloubku této jednotě vlastní, kterou musejí muž a žena vytvářet ve světle zjevení o těle.²⁶

Biblický výraz, že ti dva se stanou jedním tělem (srov. Gn 2,24), vyjadřuje hluboké spojení muže a ženy, které je nerozlučitelné. To, co je jedno tělo, se nedá rozdělit. A pokud se tak děje, je to zrada na vlastním těle i na druhé osobě. Sex znamená víc, než jen sílu tělesnosti. Sex je překročení samoty člověka a přijetí samoty druhého.²⁷ Společenství druhé osoby je naplněním prvotní samoty člověka. Nicméně počáteční samota člověka (obecně muže i ženy) byla nezbytná pro uvědomění si vztahu k sobě a k Bohu. Jen na základě vlastního sebe-vědomí se člověk mohl rozhodnout a přijmout druhou osobu do intimního společenství.

Právě skrze hloubku oné prvotní samoty se nyní člověk vynořuje v dimenzi vzájemného daru, jehož výrazem – který je tím samým výrazem jeho existence jako osoby – je lidské tělo v celé prvotní pravdě jeho mužství a ženství. Tělo, jež vyjadřuje ženství „pro“ mužství a naopak mužství „pro“ ženství, ukazuje vzájemnost a společenství osob. Vyjadřuje je darem jako zásadní charakteristikou osobní existence.²⁸

²⁵ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 61.

²⁶ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 63.

²⁷ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 63-64.

²⁸ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 80.

2.2 Důsledky manželské smlouvy

„Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.“ (Gn 2,24) Tato věta z Písma by se dala označit jako první manželská smlouva. Muž opouští svůj dům, své zázemí a připojuje se ke své ženě. A tak začíná nové „communio“ – společenství lásky. Také v dalších knihách Starého zákona (Ezechiel, Ozeáš) čteme o manželské smlouvě mezi Bohem a Izraelem. V knize Jeremjáš uzavírá Hospodin novou smlouvu se svým vyvoleným národem.

Hle, přicházejí dny, je výrok Hospodinův, kdy uzavřu s domem izraelským i s domem judským novou smlouvu. Ne takovou smlouvu, jakou jsem uzavřel s jejich otci v den, kdy jsem je uchopil za ruku, abych je vyvedl z egyptské země. Oni mou smlouvu porušili, ale já jsem zůstal jejich manželem, je výrok Hospodinův. Toto je smlouva, kterou uzavřu s domem izraelským po oněch dnech, je výrok Hospodinův: Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce. Budu jim Bohem a oni budou mým lidem. Už nebude učit každý svého bližního a každý svého bratra: Poznávajíte Hospodina! Všichni mě budou znát, od nejmenšího do největšího z nich, je výrok Hospodinův. Odpustím jim jejich nepravost a jejich hřích už nebudu připomínat. (Jr 31,31-34)

Smlouva ve Starém zákoně znamenala závažný úkon, který obě strany zavazoval k věrnosti a lásce. Obdobně lze chápat manželskou smlouvu mezi mužem a ženou. V dnešní době má smlouva spíše charakter obchodní, ve vztazích ji chápeme jako slib, který morálně zavazuje obě strany. Muž a žena vytváří mezi sebou úmluvu lásky, vzájemného sebedarování a věrnosti. Láska žádá nerozlučitelnost. Je věčná, nelze ji ohraničit, určit, jak dlouho bude trvat. Bůh do nás vtiskl svůj obraz nekonečnosti a protože Bůh je sama Láska, i láska lidská má podíl na lásce božské, nekonečné. Svátostný charakter manželského slibu lze vyčíst především z textu Ef 5,21-30.

V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřízena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům. Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval, aby ji posvětil a očistil křtem vody a slovem, tak si on sám připravil církev slavnou, bez poskvrny, vrásky a čehokoli podobného, aby byla svatá a bezúhonná.

Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe. Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale živi je a stará se o ně. Tak i Kristus pečuje o církev, vždyť jsme údy jeho těla. (Ef 5,21-30)

Svátost chápeme jako viditelné znamení neviditelné milosti. V tomto případě je viditelným znamením tělo.²⁹ Vytváří mezi sebou úmluvu lásky, vzájemného sebedarování a věrnosti. Láska žádá nerozlučitelnost, je věčná, bez hranic.

List Efesanům popisuje obraz církve jako tajemného těla Kristova, jež je hlavou církve (srov. Ef 1,22-23). Poté přirovnává vztah Krista k církvi ke vztahu muže a ženy. Autor listu vybízí manžele k bázni ke Kristu a vzájemnému podřízení se. Jde tedy o vztah vzájemný a společenský. Vzájemný vztah manželů má vyvěrat ze vztahu ke Kristu.³⁰ Ženy ať jsou podřízeny svým mužům, jako kdyby to byl sám Pán (srov. Ef 5,22). Nejedná se o jednostrannou podřízenost, neboť autor vzápětí dodává, aby muži milovali své ženy, jako Kristus miloval Církev a za ní se vydal (srov. Ef 5,25). Zdrojem vzájemné podřízenosti je vždy láska. Z lásky se člověk vzdává svých sobeckých požadavků a upřednostní toho druhého. Vzájemné sebedarování je vlastně podřízením se tomu druhému. I když dnešní společnost vykazuje větší vyrovnanost a větší nezávislost partnerů, bez vzájemného podřízením nemůže manželské společenství fungovat.

Manželský vztah, který spojuje manžele, muže i ženu, nám má – podle autora listu Efesanům – napomáhat pochopit lásku, která spojuje Krista s církví, onu vzájemnou lásku Krista a církve, v níž se uskutečňuje věčný božský plán spásy člověka. Nicméně význam analogie se zde nevyčerpává. Analogie užitá v listu Efesanům, která osvětluje tajemství vztahu Krista k církvi, zároveň odhaluje bytostnou pravdu o manželství: manželství odpovídá povolání křesťanů jen tehdy, když zrcadlí lásku, kterou Kristus-Ženich dává své nevěstě církvi a kterou se církev snaží Kristu opětovat.³¹

Křesťanské manželství je to, ve kterém se odráží a uskutečňuje Kristova láska k církvi. Kristus miloval církev až k sebeobětování. V něm se naplňuje pokorná poslušnost vůči Otce, jeho podrobenost a podřízenost vůči Bohu. A tak ženy se mají podřít mužům, jako církev se podřizuje Kristu. Na druhé straně muži mají milovat ženy, jako Kristus miloval církev. Jde o morální povinnost.

²⁹ Srov. GRÜN, A., *Svátost manželství*, s. 13.

³⁰ Srov. GRÜN, A., *Svátost manželství*, s. 19-20.

³¹ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 409-410.

Církev je natolik sama sebou, nakolik jako tělo přijímá od Krista, své hlavy, celý dar spásy jako plod lásky Krista a to, že se vydal za církev: plod toho, že se Kristus vydal až do krajnosti. Ono sebedarování Otci skrze poslušnost až k smrti je současně podle listu Efesanům ono „sebevydání za církev“. V tomto výrazu, řekl bych, se láska vykupitelská přeměňuje v lásku snubní, a sice tím, že se Kristus vydal za církev. Tímto vykupitelským úkonem se s ní jednou provždy spojil jako ženich s nevěstou, jako manžel s manželkou, když se daroval prostřednictvím všeho toho, co se jednou provždy skrývá v onom „vydat sám sebe“ za církev³²

Proč autor listu Efesanům používá obraz těla a hlavy? To jistě souvisí s textem knihy Genesis, kde se hovoří, že dva budou jedno tělo. (Srov. Gen 2,24). Přitom je zdůrazněno, že jde o muže a ženu jako dvě odlišné osobnosti. Podobně v listu Efesanům, kde muž je hlavou, žena tělem, jde o dva subjekty, kteří se vědomě rozhodují o manželském spojení. Přesto se oba subjekty stávají v určitém smyslu jedním subjektem. Tak lze lépe pochopit nerozlučitelnost manželství. Podobně hlava s tělem tvoří jeden organismus.

Vidí-li autor listu Efesanům analogii jednoty hlavy s tělem rovněž v manželství, pak se zdá, že se tato analogie v jistém smyslu odvolává na manželství vzhledem k jednotě, kterou Kristus vytváří s církví a církev s Kristem. Analogie se tedy vztahuje především na vlastní manželství jako ono spojení, jímž „se ze dvou stane jeden člověk“ (Ef 5,31, srov. Gn 2,24)³³

Jednotu manželů podmiňuje láska. Muž má milovat svou ženu jako své tělo. Tělo manželky není tedy vlastním tělem manžela, ale má být milováno jako jeho tělo. (srov. Ef. 5,28). Láska umožňuje vzájemnou jednotu a prostoupení manželů. Především muž je ten, jenž má milovat a žena ta, která lásku přijímá. Stejně jako Kristus miluje svou církev a církev je jeho láskou posvěcována. Autor listu Efesanům z tajemství Krista a církve vyvozuje nerozlučitelnost vztahu muže a ženy. Proto po citaci z knihy Genesis (2,24) píše : „Toto tajemství je veliké: mám na mysli vztah Krista a církve“ (Ef 5,32). Svátostná povaha manželství vyvěrá z nerozlučitelnosti vztahu podle slov, že ti dva se stanou jedním tělem (srov. Gn 2,24). Původní význam slova „svátost“ je z řeckého výrazu mystérion, což znamenalo vojenské plány krále, později stvořitelské plány Boha. V evangeliu se toto slovo objevuje ve významu tajemství, a to především ve spojení s osobou Ježíše

³² JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 411.

³³ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 414-415.

Krista. Později ve 3. století je mysterion překládán významem sacramentum, možná pro odlišení od pohanských mystérií. Sacramentum původně znamenal vojenskou přísahu, kterou skládali římsí legionáři. Byla to nová forma života, nasazení pro vlast. Tyto vlastnosti se hodí na život křesťana, který čerpá ze sedmi pramenů milosti. Křesťanští teologové 3. století převzali tedy výraz sacramentum pro označení Božích plánů s člověkem.³⁴ Svátost není totéž, co tajemství. Skrze svátost se v člověku naplňuje tajemství Božího povolání v Kristu.

Když uvažujeme o úryvku listu Efesanům, který zde rozebíráme, a zejména o slovech: „Toto tajemství je veliké: mám na mysli vztah Krista a církve“, musíme konstatovat, že autor listu píše nejen o velkém tajemství skrytém v Bohu, ale také (a to především) o tajemství, které se uskutečňuje v Kristu. Kristus, který úkonem vykupitelské lásky miloval církev a vydal sám sebe za ni, se tímtož aktem spojil s církví snubním způsobem, tak, jak se vzájemně spojují muž se ženou v manželství ustanoveném Stvořitelem.³⁵

Kristovo sebedarování Církvi, své nevěště, je nesrovnatelné s lidským sebedarováním. Přesto má člověk následovat příklad Kristovy lásky, na které člověk participuje.

Boží sebedarování člověku, o kterém mluví analogie snubní lásky, může mít pouze formu účasti na božské přirozenosti, jak s velkou přesností objasnila teologie. Nicméně však podle tohoto měřítka je dar, který dal Bůh člověku v Kristu, darem „úplným“ či-li „radikálním“, jak to právě naznačuje analogie snubní lásky. Je to v jistém smyslu „všechno“, co Bůh „mohl“ dát ze sebe člověku, vzhledem k omezeným schopnostem člověka-tvora. Tímto způsobem analogie manželské lásky poukazuje na „radikální“ charakter milosti, celého řádu stvořené milosti.³⁶

Srovnání vztahu Krista a církve a vztahu muže a ženy je z biblického pohledu závažné. „Tím si chtěl církev připravit slavnou, bez poskvrny, vrásky nebo něčeho takového, aby byla svatá a bez vady.“ (Ef 5,25-27) Výraz „bez poskvrny, vrásky“ naznačují hřích. Kristus svou vykupitelskou mocí zbavuje církev hříchu a činí ji „svatou a bez vady“. Metafora manželské lásky k lásce Krista a církve je velmi hluboká. Do vztahu k církvi, jež je jeho snoubenkou a manželkou, se promítá

³⁴ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 424.

³⁵ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 425.

³⁶ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 438.

počáteční vztah muže a ženy před pádem do hříchu. Tím jejich vztahu propůjčuje svátostné posvěcení.³⁷ Dále autor vybízí muže, aby milovali ženy jako vlastní tělo (srov. Ef 5,28). Nejedná se o jednosubjektivitu, nýbrž o jednotu ve smyslu morálním, o jednotu skrze lásku.³⁸ Ve spojení skrze lásku se člověk stará o dobro těla druhého. Někteří vykladaatelé Písma v tom spatřují odkaz na eucharistii, kdy Kristus dává své nevěstě – církvi své vlastní tělo za pokrm. List Efesanům nám ukazuje přímou linii s prorockou tradicí Starého zákona. Láska Hospodina k Izraeli je vyjádřena jako láska Ženicha ke své vyvolené ženě.

Neboj se, už se nemusíš stydět, nebud' zahanbená, už se nemusíš rdít studem. Zapomeneš na hanbu, kdy jsi byla neprovdána, nevzpomeneš na potupu svého vdovství. Tvým manželem je přece ten, jenž tě učinil, jeho jméno je Hospodin zástupů, tvým vykupitelem je Svatý Izraele, nazývá se Bohem celé země. (Iz 54,4-5)

Z textu vyčteme velkou milosrdnou lásku Hospodina k člověku. Je to nejsilnější vyznání lásky ze strany Boha v Písmu. Tajemství vykoupení je v textu Izajáše pouze naznačeno, první kapitola listu Efesanům tajemství vykoupení plně rozvíjí.

V něm jsme vykoupeni jeho obětí a naše hříchy jsou nám odpuštěny pro přebohatou milost, kterou nás zahrnul ve vši moudrosti a prozíravosti, když nám dal poznat tajemství svého záměru, svého milostivého rozhodnutí, jímž si předsevzal, že podle svého plánu, až se naplní čas, přivede všechno na nebi i na zemi k jednotě v Kristu. (Ef 1,7-10)

Srovnání vztahu Hospodin – Izrael ve Starém zákoně a Kristus – Církev v Novém zákoně, nám určuje způsob chápání samotného manželství muže a ženy.³⁹ Manželství je považováno za prvotní svátost ve světle odkazu Krista na počátek stvoření muže a ženy (srov. Mk 10,5-9). Svátost je viditelným znamením a v tomto případě je to tělo muže a ženy, které je viditelným znamením neviditelné milosti. List Efesanům (5,22-33) nemluví přímo o svátosti manželství, ale pouze v náznacích skrze obraz Krista a církve. Kristus církev posvětil a očistil koupelí ve vodě a slovem (srov. Ef 5,26). Tato slova nepochybně mluví o svátosti křtu, slova o výživě vlastního těla pak lze chápat jako slova o eucharistii.

³⁷ Srov. BALTHASAR, H. U. von, *Manželský životní stav, Communio*, roč. 2010, č. 3/4, s. 26.

³⁸ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 419.

³⁹ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 419.

Ježíšův odkaz na počátek dává pochopit, že manželství je při stvoření člověka jako muže a ženy prvotní svátostí. Člověk je stvořen na Boží obraz, je viditelným znamením neviditelného Boha. První kapitola listu Efesanům rovněž potvrzuje Boží záměr s člověkem ještě před jeho stvořením (srov. Ef 1,3-4). Manželství je zahrnuto do plánu vykoupení. Kristova oběť omývá společenství muže a ženy svou krví a vrací ji svou počáteční nevinnost a krásu. „Kristus miloval svou církev a sám sebe vydal za ni, aby ji posvětil.“ (Ef 5,25) Toto darování se dá nazvat svátostí vykoupení.

Tak nabývá svátost vykoupení v jistém smyslu podobu a formu prvotní svátosti. Manželství prvního muže a první ženy jako znamení nadpřirozeného obdarování člověka ve svátosti stvoření odpovídá sňatku či spíše analogii sňatku Krista s církví jako základního „velkého“ znamení nadpřirozeného obdarování člověka ve svátosti vykoupení, obdarování, v němž se definitivním způsobem obnovuje Smlouva milosti vyvolení, porušená na „počátku“ hříchem.⁴⁰

Kristus miloval církev, vydal se za ni a spojil se s ní nerozlučitelnou láskou, jakou se spojují manželé. Církev jako manželka žije svátostí vykoupení a svou láskou doplňuje svého manžela – Krista.⁴¹

Manželství je svátost zrozená z tajemství vykoupení. Je výzvou k ovládnutí žádostivosti. Plodem tohoto ovládnutí je jednota a nerozlučitelnost manželství. Manželství jako svátost je milostí pro člověka žádostivosti. V tomto kontextu chápeme slova sv. Pavla v listu Korintským : „Přál bych si totiž, aby všichni lidé byli jako já, ale každý má od Boha svůj vlastní dar, jeden tak, druhý jinak.“ (1 K 7,7) Manželství pomáhá utvářet řád v životě člověka.

Vykoupení těla v tomto případě znamená také onu „naději“, která v dimenzi manželství může být definována jako naděje všedního dne, naděje časného života. V síle této naděje je přemáhána žádostivost těla jako zdroj sklonu k sobeckému uspokojování.⁴²

„Slibuji, že ti zachovám lásku, úctu a věrnost, že tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi pomáhá Bůh.“⁴³ Těmito slovy snoubenci vstupují do manželství. Při pronášení slibu se snoubenci drží za ruce, čímž vyjadřují vzájemné odevzdání a přijetí. Svátost manželství je jedinou

⁴⁰ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 446.

⁴¹ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 447.

⁴² JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 462.

⁴³ *Svatební obřady*, římský rituál, s. 25.

svátostí, kterou uděluje laik, tedy snoubenci sobě navzájem. Kněz je svědkem a zástupcem církve, svatební hosté jsou svědky společenství. Po pronesení slibu, položí kněz štólu přes spojené ruce snoubenců a potvrzuje jménem církve tento slib lásky. Podle tradice je štóla také znamením nesmrtelnosti lásky, ke které se snoubenci zavázali. Je to Boží ruka, která jim žehná. Manželé přijímají prsten, který je symbolem jednoty a věčnosti, protože nemá začátek ani konec. Poté manželé přijímají od kněze boží požehnání, které se jich dotýká, uzdravuje a proměňuje.⁴⁴ Právní pojetí křesťanského manželství, vzniklé již ve starověku, se nezměnilo. Vznikali jen potíže s určením, co je materie svátosti a co jeho formou. Sňatek působí vzájemný souhlas snoubenců, který církev potvrzuje a posvěcuje. To, co snoubenci konají je úkonem Krista a církve, svým manželským slibem mají podíl na tajemství vztahu Krista a církve. Způsob oddávání má svou historii i tradici a v průběhu staletí se neustále vyvíjela.⁴⁵

Slova Písma potvrzují závažnost vztahu muže a ženy. Sám Kristus začíná svou veřejnou činnost na svatbě v Káni Galilejské. To svědčí o jeho velkém zájmu o člověka žijícího v manželství. Manželství je uzavřeno při vyslovení svátostných slov, určených liturgií. Avšak naplnění manželství je v momentě tělesného setkání muže a ženy podle slov Písma, že oba se stanou jedním tělem (srov. Gn 2,24).

Proto je svátostné znamení ustaveno slovy novomanželů, nakoľik jim odpovídá „realita“, kterou tvoří oni sami. Oba dva, jako muž a žena, když vysluhují svátost ve chvíli, kdy uzavírají manželství, tvoří zároveň plné a skutečné viditelné znamení samotné svátosti. Slova, jež pronesli, by sama o sobě nevytvářela svátostné znamení manželství, kdyby jim neodpovídala lidská subjektivita snoubence a snoubenky a současně vědomí těla, vázané na mužství a ženství ženicha a nevěsty.⁴⁶

Tělo je viditelným znamením neviditelné milosti. Skrze tělo člověk vyjadřuje svou lásku, úctu a věrnost. Tělo slouží buď pravdě a čistotě, nebo lži a hříchu.

Manželský souhlas je zároveň oznámením a příčinou skutečnosti, že od nynějška budou oba před církví i před společností manželem a manželkou. Nicméně tento manželský souhlas má především charakter vzájemného vyznání novomanželů, učiněného před Bohem. Stačí se pozorně zahledět na text, abychom

⁴⁴ Srov. GRÜN, A., *Svátost manželství*, s. 25-30.

⁴⁵ Srov. KOHUT, P. V., *Manželství jako dialogická svátost*, *Communio*, roč. 2010, č 3/4, s. 11.

⁴⁶ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 471 – 472.

se přesvědčili, že ono prorocké prohlášení řeči těla znovu čtené v pravdě, se ihned a přímo obrací k „já“ a „ty“: od muže k ženě a od ní k němu. Ústřední pozici v manželském souhlasu mají právě slova, která označují osobní subjekt, zájmena já a ty. Jestliže má manželský souhlas prorocký charakter, jestliže pochází prohlášení této pravdy od Boha a v jistém smyslu je to vyslovení pravdy jménem Boha, pak se uskutečňuje především v dimenzi meziosobního společenství a jen nepřímo „před“ druhými a „pro“ druhé.⁴⁷

Člověk je se svým tělem povolán skrze tajemství vykoupení. Přestože je i člověkem žádostivosti, díky vykoupení má možnost žít v pravdě a lásce. Další pozoruhodnou knihou ve Starém zákoně je bezesporu Píseň písní. Tuto krásnou sbírku metaforických básní, opěvující lidskou lásku, nelze opomenout. Autor používá metafory, které se běžně používaly na královském dvoře. K popisu krásy nevěsty jsou použity obrazy předovýchodních bohyň lásky starého Egypta, Mezopotámie a Palestiny.⁴⁸ Skladby mají erotický podtext, jedná se ovšem o čisté a hluboké okouzlení muže a ženy, vyjádřené v obrazech. Někteří teologové nacházejí souvislost mezi druhou kapitolou Genesis a knihou Píseň písní. Když Bůh přivádí k muži ženu, ten v úžasu zvolá: „Toto je kost z mých kostí, tělo z mého těla.“ (Gn 2,20). Stejně i muž v Písni písní je poblouzněný a unešený krásou své milé.

Ke klisně vozu faraónova jsem tě připodobnil, má přítelkyně. Půvabné jsou tvé tváře přívěsky ozdobené, tvé hrdlo ovinuté šňůrou perel. Přívěsky zlaté ti uděláme, poseté stříbrem. (Pís 1,9-11)

Píseň písní opěvuje lásku muže a ženy, to je téma samo o sobě, v tom je kniha originální. Nenajdeme zde analogii lásky Boha k Izraeli, jako je tomu v prorockých knihách. Nicméně Píseň písní je řečí těla muže a ženy tak, jak to bylo na počátku. Jedná se o čistou a bezelstnou lásku, tak jak to Bůh od počátku zamýšlel. Snoubenci jsou jeden pro druhého. Jsou unešeni krásou a vášnivostí lásky. Vidí jen sebe navzájem, nic jiného není, jen oni dva.⁴⁹

První verše Písně písní zní: „Kéž políbí mě polibkem svých úst! Vždyť lepší je tvé laskání než víno... Táhni mě za sebou! Dáme se v běh. Budeme jásat, radovat se z tebe, připomínat tvé laskání opojnější než víno...“ (Pís 1,2.4) Tato slova nás ihned uvádějí do atmosféry celé „básně“, v níž se zdá, že se ženich a nevěsta

⁴⁷ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 479.

⁴⁸ Srov. GRÜN, A., *Velepíseň na lásku*, s. 73.

⁴⁹ Srov. GRÜN, A., *Velepíseň na lásku*, s. 69.

pohybují v kruhu vymezeném vnitřním vyzařováním lásky. Slova manželů, jejich pohyby, jejich gesta, celé jejich chování odpovídá vnitřnímu hnutí jejich srdcí. Pouze z hlediska tohoto hnutí je možné pochopit „řeč těla“. V tomto impulsu, který proniká od jedné osoby ke druhé, se uskutečňuje ten objev, který vyjádřil první člověk – muž, tváří v tvář té, která byla stvořena jako pomoc, jemu rovná (Gn 2,20) a která byla stvořena, jak uvádí biblický text, z jeho „žeber“.⁵⁰

Co bylo v knize Genesis řečeno dvěma větami při pohledu muže na ženu (srov. Gn 2,20), to Píseň písní rozvíjí v celém bohatství řeči o lásce. Jde o rozmlouvání ve dvou. Řeč lásky, řeč těla je vzájemná. Píseň písní opěvuje krásu, to co je viditelné a jež působí vzájemné zalíbení a touhu. Ženich je ten, který vyjadřuje svůj úžas nad krásou a dokonalostí své nevěsty, nevěsta je ta, která zalíbení zakouší a přijímá. Muž vyjadřuje krásu ženy více přímo, tělesně, žena pak se dívá očima srdce.

„Maličkou máme sestru, prsy ještě nemá...“ (Pís 8,8). Tato slova dosvědčují, že muž přijímá minulost své nevěsty, přijímá ji celou, duši i tělo. Nevěsta pak mluví o pokoji, který z tohoto přijetí zakouší (srov. Pís 8,10). Láska Ženicha a Nevěsty v Písní písní nabývá na intenzitě. Je to láska muže a ženy, kteří v zalíbení hledají cestu k sobě. Vzájemně se hledají a zdá se, že i když se setkají, neustále o něco usilují. Láska je proces, který končí v posledku až smrtí.⁵¹

Noc co noc hledala jsem na svém lůžku toho, kterého tolik miluji. Hledala jsem ho, a nenalezla. Ted' vstanu a obejdu město, ulice, náměstí, vyhledám toho, kterého tolik miluji. Hledala jsem ho, a nenalezla. (Pís 3,1-2)

Hledání, touha, očekávání má při zrání lásky snoubenců svůj význam. Mužská touha je nostalgickou vzpomínkou na první setkání s ženou, s nedotčenou, dokonalou krásou. Muž hledá neustále tuto dokonalost ženy. Jedná se nejen o krásu těla, ale i duše. Tělo je smrtelné, s čímž se láska nechce smířit. „Neúprosná jako hrob je žárlivost lásky.“ (Pís 8,6) Žárlivost v jistém smyslu ukazuje na výlučnost a nerozlučitelnost lásky. Je to nezvratná manželská volba. Toto vědomí vzájemného náležení může vést k přivlastnění toho druhého, což činí vztah nesvobodným. Manželé musí překonávat toto pokušení a budovat vzájemnou důvěru. Píseň písní ukazuje vztah, kde se láska dává a přijímá. To nám připomíná slova knihy Genesis: „Toto je kost z mých kostí, tělo z mého těla! Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest.“ (Gn 2,23) Muž si je vědom velkého daru, který přijímá v ženě a stejně

⁵⁰ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 490-491.

⁵¹ Srov. GRÜN, A., *Velepíseň na lásku*, s. 72.

tak i žena vůči muži. Člověk ve vztahu k druhému si uvědomuje bohatství smyslů, kterými je vybaven a které vyplňují jeho život.

Polož si mě na srdce jako pečeť, jako pečeť na své rámě. Vždyť silná jako smrt je láska, neúprosná jako hrob žárlivost lásky. Žár její – žár ohně, plamen Hospodinův. Lásku neuhásí ani velké vody a řeky ji nezaplaví. Kdyby za lásku chtěl někdo dávat všechno jmění svého domu, sklidil by jen pohrdání. (Pís 8,6-7)

Nevěsta jde vstříc svému Ženichovi s ochotou se darovat. Jsme na vrcholu vyznání lásky. Láska snoubenců dozrála k vzájemnému darování se. Píseň písni mistrně popisuje pravdu o lidské lásce, pravdu, která je neměnná v dějinách času a je stále aktuální.

Knihy Tobíáš je další knihou Starého zákona, která popisuje snoubenecký vztah muže a ženy. Konkrétně Tobíáše a Sárý. Je zde zdůrazněn sourozenecký vztah obou snoubenců. „*Od nynějška jsi jejím bratrem a ona je tvou sestrou.*“ (Tob 7,12) Mezi manželi má vzniknout také vzájemné přátelství, podobně jako mezi bratrem a sestrou. To nám připomíná slova Písně písni: „*Sestro, má nevěsto...*“ (Pís 4,10). Skrze manželství se muž a žena zvláštním způsobem stávají bratrem a sestrou, vzniká milenecký i sourozenecký vztah. Sára byla trápena zlým duchem. Byla provdána postupně za sedm mužů, ale všichni před svatební nocí zemřeli. Tobíáš riskuje vlastní život a tak ukazuje velikost lásky ke své nevěstě, když se rozhodne tomuto nebezpečí čelit. I zde vidíme podobnost se slovy Písně písni: „*Silná jako smrt je láska...*“ (Pís,8,6) Tobíáš, jež poslouchá rady anděla, spolu se Sárrou svou láskou ukáží, že je silnější než smrt. A to prostřednictvím modlitby. Tuto modlitbu snoubenců před první novomanželskou nocí lze chápat jako jistou liturgii, svátost.

Požehnaný jsi, Bože našich otců, a požehnané tvé jméno po všechny věky a pokolení. Ať ti dobrořečí nebesa a všechno tvé stvoření po všechny věky. Tys učinil Adama. Učinil jsi mu pomoc a podporu, Evu, jeho ženu. Z obou vzešlo lidské potomstvo. Tys řekl: „Není dobré, aby byl člověk sám. Učiňme mu pomoc jemu rovnou“. Hle, neberu si tuto svou sestru pro smilnění, nýbrž veden věrností. Přikaz, abych došel smilování já i ona, a abychom se společně dožili stáří. A oba řekli: „Amen, amen.“ (Tob 8,5-8)

Vztah Tobíáše a Sárý neukazuje na eros, ale na etos, volbu hodnot. Oba jsou podrobeni zkoušce života a smrti. Zatímco snoubenci v Písni písni žijí v ideálu lásky, kniha Tobíáš nám ukazuje boj dobra a zla. Ukazuje na rozhodný skutek lásky ze strany Tobíáše. Sára přináší rovněž oběť v srdci, protože si je vědoma, že Tobíáš

může zemřít. Modlitba novomanželů, kdy jednohlasně prosí Hospodina o milosrdenství, se tak stává modelem liturgie svátosti manželství.⁵² V modlitbě nalézáme levitickou tradici o stvoření člověka jako muže a ženy a příkaz plození. (Gn 1,27-28) A pak hlavně tradici jahvistickou o stvoření ženy (Gn 2,18), která se v modlitbě Tobiáše a Sáry objevuje dvakrát. Tobiáš a Sára chtějí žít podle Božích plánů tak, jak to bylo na počátku.

Snoubenci v Písni písní si vyznávají vroucími slovy svou lidskou lásku. Novomanželé knihy Tobiáš prosí Boha, aby dokázali na lásku odpovídat. Jedni i druzí nacházejí své místo v tom, co tvoří svátostné znamení manželství. Jedni i druzí mají účast na utváření tohoto znamení. Lze říci, že se prostřednictvím jedněch i druhých „řeč těla“ čtená jak v subjektivní dimenzi pravdy lidských srdcí, tak v „objektivní“ dimenzi pravdy života ve společenství, stává řečí liturgie. Zdá se, že modlitba novomanželů v knize Tobiáš to jistě potvrzuje jiným způsobem než Píseň písní a také způsobem, který dojímá mnohem hlouběji.⁵³

Mezi knihami Genesis, Píseň písní a Tobiáš vidíme jasnou kontinuitu. Druhá kapitola Genesis (Gn 2,23-25) popisuje počáteční okouzlení muže a ženy ze sebe navzájem. To také pokračuje v Písni písní, která bohatými metaforami popisuje velikost a krásu lásky a vzájemného zalíbení. Kniha Tobiáš vyjadřuje uvědomělou a hlubokou lásku manželů, která vrcholí v listu Efesanům (Ef 5,21-33) v duchovní zralou formu.

List Efesanům – ve výzvě manželům, aby byli podřízeni jeden druhému z úcty ke Kristu (Ef 5,21), a v následném vybídnutí k úctě v manželském vztahu, podle všeho odhaluje – v souladu s pavlovskou tradicí – čistotu jako ctnost a jako dar. Takovým způsobem, prostřednictvím ctnosti a ještě víc prostřednictvím daru, duchovně uzrává vzájemné okouzlení mužství a ženství. Oba, muž a žena, tím, že se odvrátí od žádostivosti, naleznou správný směr svobody daru, svobody sjednocené s ženstvím a mužstvím v pravém snubním významu těla. Tak se řeč liturgie, tedy řeč svátosti a tajemství, v jejich životě a vzájemném soužití stává řečí těla v celé své hloubce, prostotě a kráse, do té doby nepoznané. Takovým se jeví plný význam svátostného znamení manželství.⁵⁴

⁵² Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 521.

⁵³ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 524.

⁵⁴ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 527-528.

3 Ekleziální kontext myšlenek Jana Pavla II. o nerozlučitelnosti manželství

Manželství bývá často označováno jako základní jednotka církevního společenství. Proto je potřeba manželům a jejich pastoraci věnovat náležitou pozornost. V následujících kapitolách můžeme porovnat postoje Jana Pavla II. s významným německým teologem a biskupem Walterem Kasperem, pohledem na manželství ze strany Učitelského úřadu církve a encyklikou *Humanae vitae*.

3.1 Srovnání myšlenek Jana Pavla II. s pohledy Waltera Kaspera

Biskup Walter Kasper se ve své knize *Teologie křesťanského manželství* zamýšlí nad dnešní krizí manželství a jejím významu ve společnosti. V minulosti nebylo manželství jen soukromou záležitostí muže a ženy, ale byly zde vlivy postavení ve společnosti, jména rodiny a bezpochyby majetku. Byla to záležitost celé rodiny, takže manželství často nebylo založeno na lásce partnerů. V době vývoje různých forem plánovaného rodičovství se urychlila i emancipace manželství a rodiny. Dnes manželství není závislé na sociálních podmínkách.

Asi nejvýznamnější pro zlepšení postavení ženy a pro naše chápání manželství jako partnerského vztahu byl objev z roku 1875, kdy se zjistilo, že nový život vzniká splynutím spermií a vajíčka a že tedy žena hraje v procesu oplodnění aktivní, a ne pouze pasivní receptivní roli.⁵⁵

I dnes je manželství považováno za útočiště proti narůstající samotě člověka. S objevem antikoncepce, kdy láska není vystavena riziku otěhotnění, je manželství kritizováno jako instituce. Už v 1. polovině 20. století probíhaly diskuse o volné lásce, soužití bez manželského svazku. Tato sexuální revoluce vede k osvobození od institucionalizace. Právě na tuto špatně chápanou svobodu v lásce, kdy se člověk

⁵⁵ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s.12-13.

chce oprostít od všech společenských forem, reaguje Jan Pavel II. slovy svatého Pavla: „*Vy jste byli povoláni ke svobodě, bratři. Jen nemějte svobodu za příležitost k prosazování sebe, ale služte v lásce jedni druhým.*“ (Ga 5,13) Sexuální revoluce ještě více prohlubuje žádostivost a činí člověka otrokem vlastní vášně. Člověk ztrácí dar svobody a možnosti plně žít ve vztahu ke druhé osobě.

Walter Kasper se více než sexuální revoluce obává nebezpečí, že hodnoty světa, založené na výkonu, produktivitě, spotřebě, pronikají i do manželského života. Tak hrozí lidské sexualitě, že se stane pouze sexem, jako prostředkem k požitku či vykořisťování. Tato skutečnost burcuje církve k diskusím, které probíhali v době II. vatikánského koncilu, a to o kontrole porodnosti a sporu o nerozlučitelnosti. Na základě těchto diskusí je vydána pastorální konstituce *Gaudium et spes*, v níž je manželství definováno jako osobní společenství, v jehož rámci partneři navzájem dávají a přijímají sami sebe.⁵⁶

Další encyklika *Humanae vitae* Jana Pavla VI. přináší nový pohled na manželství, jako osobní společenství. Jeho druhá část o povolených metodách plánování rodičovství vyvolala velkou kritiku ve společnosti a i v církvi samotné.

Východiskem křesťanského uvažování o manželství by dnes měla být vzájemná láska a věrnost. Základní role osoby v manželství by tedy měla být určována nikoli přirozeností, nýbrž vztahy. Bude-li úspěšně rozvíjen tento pohled na manželství, bude tak možné zachovat základní princip stanovený II. vatikánským koncilem: „Východiskem, subjektem a cílem všech společenských institucí je a musí být osoba člověka, který sám o sobě a ve své podstatě nutně žije společenským životem.“⁵⁷

Člověk žije tělesně ve vztahu ke světu. Je připoután k zemi svou tělesností a poznamenán závislostí na ni. To se týká i lidské sexuality, která kromě jiného vyjadřuje a zprostředkuje mezilidskou komunikaci. A nakolik je uskutečňována, natolik je přítomna v osobních vztazích.

Lidské bytosti mají důstojnost samy o sobě, z toho důvodu, že existují. Mohou tedy najít naplnění jen tehdy, jsou-li přijímány jako osoby. Lidské naplnění může proto existovat jen v osobní lásce, tzn. v lásce, která říká: chci, abys byl, je dobře, že jsi. Taková láska říká ano druhému člověku – takovému, jaký je.⁵⁸

⁵⁶ Srov. KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 15.

⁵⁷ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 16.

⁵⁸ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 17.

Walter Kasper se zmiňuje ve své knize o spravedlnosti ve vztahu, která poskytuje druhému jeho práva. Muž i žena mají právo na lásku, která toho druhého bez výhrad přijímá a zcela se bez výhrad odevzdává. Jan Pavel II. mluví o výlučnosti lásky, kdy jeden pro druhého jsou si darem. Nejde pouze o uskutečňování lásky, ale i o respektování svobody. Dříve bylo manželství odůvodněno hlavně biologicky, dnes ale víme, že lidská sexualita má širší rozměr. Sexualita v manželství je Božím darem, je vyjádřením osobní lásky partnerů.

Lidský sexuální pud je stále aktivní, což vede k nadbytku sexuálních podnětů, které je nutno normalizovat a kultivovat. Když mluvíme o potřebě humanizovat sexualitu, nemáme na mysli její zákaz či potlačení. Lidská kultura je do značné míry založena na sexuální zdrženlivosti a sublimace sexuálního pudu přispěla k pokroku civilizace. Jednou z cest kultivace lidské sexuality je vyjádření osobní lásky v manželství.⁵⁹

Stejně tak v Teologii těla nalzáme pasáž o žádostivosti a o nutnosti držet své tělo v účtě a svatosti. Ovládání se je nezbytnou podmínkou života ve svobodě. Další význam sexuality v manželství je plodnost a plyne ze samotné podstaty osobní lásky. Děti jsou naplněním lásky. Ovšem láska má smysl sama o sobě. Manželé, kteří se sobecky uzavírají možnosti potomstva, jsou v rozporu s podstatou lásky, její realitou. V Teologii těla papež poukazuje na ženu jako nositelku života, která, když toto poslání odmítá, ubližuje sobě i ostatním. Manželství a rodinu nelze považovat za soukromou záležitost, je to i věc veřejná, protože tvoří základní buňku společnosti. Odpovědnost manželů za jejich děti je jedním z hlavních důvodů pro nerozlučitelnost manželství. K základnímu smyslu lásky patří bezesporu věrnost. Opravdová svoboda se uskutečňuje ve věrnosti. Právě věrnost v manželství partnery osvobozuje od náládovosti a různých tlaků, kterým je vztah vystaven.

Slib věrnosti, daný svobodně, je navždy zapsán v životě obou lidí. Když se člověk takto úplně a definitivně odevzdá důvodu a cíli své existence, pak podle křesťanské víry do hry nevyhnutelně vstupuje Bůh. Jinými slovy, definitivní pouto věrnosti v manželství má základní náboženský rozměr. V tomto svazku se člověk zaslibuje něčemu, co nemá konce, co je bezpodmínečné a o čem nelze dále pochybovat.⁶⁰

⁵⁹ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 19.

⁶⁰ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 23.

V manželství se člověk odevzdává lásce, která nemá konce, co je bezpodmínečné, výlučné. Tento slib věrnosti naprosto muže a ženu přesahuje. Protože člověk byl Bohem nejprve definitivně a bezpodmínečně přijat, může pak totéž aplikovat ve vztahu k druhému, konkrétně v manželství. Partneři mají podíl na věrnosti Boží.

Oba autoři se shodují na tom, že člověk existuje pouze jako muž a žena (srov. Gn 1,27). Naplnění smyslu bytí nalézají jeden v druhém. Vztah muže a ženy je obrazem mezi Bohem a člověkem. Tento vztah se s konečnou platností uskutečňuje skrze Ježíše Krista.

Ježíš Kristus je ve své osobě svazkem člověka s Bohem. Je ženich Božího lidu nové smlouvy, skrze něj dochází ke konečnému pozvání na svatební hostinu do Božího království (srov. Mt 22,1-10). V tomto porozumění manželství jako znamení svazku s Bohem tkví vposledku jeho pochopení jako svátosti.⁶¹

Podle Kaspera se Ježíš nejvýrazněji vyjadřuje o manželství v perikopě Mk 10,2-9. Farizeové pokouší Ježíše otázkou, zda je dovoleno muži propustit manželku. Ježíš neodpovídá přímo, ale ukazuje na začátek. Připomíná chvíli stvoření muže a ženy a záměry boží s člověkem. Ježíš se nevyjadřuje o manželství jako o svátosti, ale není pochyb, že manželství patří do vykupitelského díla Ježíše Krista. Mluví o tvrdosti srdce a ukazuje na nutnost vykoupení, nutnost nového srdce, které bude ochotné plnit Boží vůli. Ježíšova slova o cizoložství chápe Kasper jako výzvu k věrnosti manželů, která je zakotvena ve věrnosti Boží.

Jan Pavel II. nesleduje tolik svátostnost manželství, tak jak ji známe dnes, spíše hledá souvislosti v Božím slově, které ukazují na nerozlučitelnost manželství a jeho významu v životě člověka. Ukazuje na přímou linii Ježíšových slov o cizoložství a Pavlových slov o čistotě srdce.

Oba autoři dále rozvíjí myšlenku Kristologismu manželství v listech svatého Pavla. Podle Kaspera svátostnost manželství vychází především z Ef 5,21. Zde svatý Pavel připodobňuje vztah muže a ženy ke Kristu a církvi. Tak jako Kristus si zamiloval církev, obětoval se za ni, pečuje o ni, tak podobně se má dít mezi manželi. „Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo.“ (Gn 2,24) Svatý Pavel toto považuje za velké tajemství. Slovo tajemství překládá Vulgata z řeckého „mysterion“ jako sacramentum, což přispělo v tradici k významu svátosti.

⁶¹ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 27.

Manželství je tedy jistou formou, skrze niž se věčná Boží láska a věrnost zjevená skrze Ježíše Krista zpřítomňuje v dějinách. Láska a věrnost mezi Kristem a církví není pouhým vzorem pro manželství a vzájemné odevzdání Kristova života církvi. Láska muže a ženy je daleko spíše zpřítomňujícím znamením Boží lásky a věrnosti, jež nám zjevil Bůh jednou provždy skrze Ježíše Krista a jež zpřítomňuje prostřednictvím církve. V tomto smyslu lze spolu s tridentským koncilem nalézt v Ef 5,32 náznaky svátostného pojetí manželství.⁶²

Církev vždy pokládala manželství za posvátnou hodnotu, ale v důsledku různých trendů a náhledů v historii bylo manželství výslovně potvrzeno za svátost až ve 12. století. V době reformy církve označil Luther manželství za světskou záležitost. Nechtěl tím upírat manželství jeho posvátnou hodnotu, spíše se to neslučovalo s jeho učením o řádu spásy a řádu stvoření. Proto dnes mnozí nekatolíci křesťané nechápou manželství jako svátost, nýbrž jako záležitost světskou. Pro Luthera bylo nepřijatelné zařadit manželství do plánu spásy a vnímat v manželství znamení spásy, kterou nám daroval Kristus.

Spása spočívá v tom, že Bůh člověka definitivně přijímá, říká mu své Ano. Spása je to, jak se Bůh sám sděluje. Toto ano se pro člověka stává skutečností až tehdy, když člověk Boží Ano s vírou, nadějí a láskou přijme, sám řekne Bohu ano, a tak odpoví Božímu Ano s láskou. Tato jednota Boha a člověka v lásce se zpřítomňuje jako znamení v manželské lásce.⁶³

Bůh se zjevuje člověku v Kristu. V něm dal podobu svému bytí ve světě. V manželství je tedy přítomen sám Bůh, jeho věrnost a láska. Podstata manželství je svátostná. Manželé jsou ve své lásce a věrnosti vtaženi do Boží lásky a věrnosti, jejich láska je naplňujícím znamením Boží lásky. Manželství je oslavou Boha v jeho stvoření. Tato vzájemná vydanost manželů je zároveň obrazem vydanosti Boha člověku, obrazem Boží věrnosti. Porušení manželské věrnosti je výrazem nevěry vůči Bohu. Walter Kasper se záměrně dotýká Proroků Starého zákona a jejich obrazu manželství, přičemž poukazuje především na Boží věrnost jeho lidu.⁶⁴ Vystavení rozlukového listu ve Starém zákoně nelze chápat jako povolení rozvodu manželství, ale zákaz další svatby (srov. Dt 24,1-4).

⁶² KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 29.

⁶³ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 32.

⁶⁴ Srov. KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 40.

Jan Pavel II. zmiňuje starozákonní obraz manželství v souvislosti s cizoložstvím a žádosťivostí člověka, o kterých mluví Ježíš v Mt 5,28. Také poukazuje na to, že polygamie nebyla úplně běžnou praxí v Izraelském národě.

Manželství není břemenem, ale velkou Boží milostí. Člověk může tuto nabídku Boží milosti odmítnout. Na Ježíšova slova o manželství navazuje list Efezským, v němž je věrnost manželů výslovně založena na věrnosti Krista a jeho církve (srov. Ef 5,31-32).

Nerozlučitelnost manželství není tedy pouhým církevním zákonem, morální normou nebo metafyzickým principem. Nerozlučitelnost manželství je zakotvena v jeho svátostnosti. Vzhledem k tomu, že manželský svazek je svátostným zpřítomněním božského svazku Ježíše Krista, není porušení manželské věrnosti pro křesťana primárně sexuálním prohřeškem, nýbrž prohřeškem proti bytí v Kristu.⁶⁵

Poruší-li křesťan manželskou věrnost, znamená to, že si přivlastňuje moc, která mu nepatří, a dopouští se podvodu i na dalšího partnera, kterému chce dát něco, co už dal, tudíž to nemá.⁶⁶ Manželství je nezrušitelný a trvalý nárok. Platí to i pro ty, kteří nežijí spolu. Jsou si povinni odpouštět a mít naději na usmíření.

Walter Kasper se ve své knize dotýká problémů pastorační péče rozvedených manželů. Zvláště v dnešní společnosti, kdy téměř polovina manželství se rozpadá, musí i církve hledat řešení, jak se k těmto lidem postavit. Již z dějin víme, že každá změna a posun společnosti vyvolal problém rozvodovosti. U prvních křesťanů to byl přechod Židů a pohanů ke křesťanství, později přechod k velkým a národním církevním obcím, v ranném středověku přechod pozdní antiky do germánské kultury.⁶⁷ Dnes stojíme v podobné situaci. Lidstvo vstupuje do nové multikulturní epochy. Sžívání mnoha kultur přináší mnoho problémů, především nestabilitu manželství.

Manželství ztratilo téměř všechny společenské opory. Občanské právo, jehož vliv na mravní povědomí nelze podceňovat, uznává relativně široce pojaté důvody rozvodu a všeobecná společenská mentalita se k fenoménu rozvodu a následného druhého civilního sňatku staví nejen tolerantně, nýbrž až indiferentně.⁶⁸

⁶⁵ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 42-43.

⁶⁶ Srov. KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 43.

⁶⁷ Srov. KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 53.

⁶⁸ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 53.

Mnozí rozvedení, kteří uzavřeli další civilní sňatek, to považují za samozřejmost či právo. Někteří křesťané vidí svou situaci v rozporu s Božím zákonem, ale nevidí jiné řešení, zvláště, když v druhém civilním sňatku vznikají morální závazky např. děti. Církev se snaží těmto manželům pomáhat, sama však také hledá řešení. Jedná se o bezpodmínečnou věrnost Ježíšovu slovu. Nemůže uznat druhý sňatek za rovnocenný a označit jej za svátost, pokud první partner žije. Nemůže vyloučit nerozlučitelnost manželství z praxe.

Jednání církve by tak pozbylo svůj charakter znamení a církev by člověku neprokazovala službu, kterou mu je právě dnes dlužna. Neboť prakticky je dnes církev jedinou společensky relevantní veličinou, která s morální autoritou vystupuje jako obránce manželské věrnosti, a tím i jako obránce dětí pocházejících z manželství, jejichž trvání je ohroženo. Nerozlučitelnost manželství je ochranné právo, a jako takové „právo milosti“.⁶⁹

Ježíšova slova o manželství a jeho nerozlučitelnosti nelze proto chápat jako strohý zákon, nýbrž jako prorocko-mesiášské slovo. Je to spasitelné slovo, nikoli břemeno. Církev musí pečovat i o ta manželství, která se rozpadají. Z teologického hlediska je dnes velmi diskutované, zda připouštět rozvedené, kteří uzavřeli druhý civilní sňatek, ke svátostem. Tito manželé nemohou mít plnou účast na slavení eucharistie, ale mohou se jinak podílet na náboženském životě. Walter Kasper zastává názor, že současná církevně-právní ustanovení neuspokojují potřeby pastorače. Vidí nutnost větší shovívavosti a poukazuje na praxi Východní církve, která používá kající řád. Bůh je milosrdný, který chce zachránit hříšníky a je tu především pro ty, kteří se ocitli v těžké situaci.

Podle tohoto názoru je tudíž možné připuštění ke svátostem při splnění tří podmínek: 1. osoba lituje spáchané viny a snaží se ji ze všech sil napravit, 2. osoba se ze všech sil snaží o smír s prvním partnerem a 3. druhé manželství se stalo morálně závaznou vazbou, která nemůže být zrušena, aniž by došlo k dalšímu bezpráví.⁷⁰

Walter Kasper vyslovuje tuto tezi jako teolog, nicméně navržené řešení považuje za teologicky možné, aniž by se snížil význam Ježíšových slov o nerozlučitelnosti manželství. Bůh přišel v osobě Ježíše Krista, aby nás smířil sám

⁶⁹ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 54.

⁷⁰ KASPER, W., *Teologie křesťanského manželství*, s. 59.

se sebou a nabídl nám spásu. Toto je jedna z jeho forem. Boží věrnost je neměnná a nese i lidskou věrnost, která je nestálá.

3.2 Srovnání myšlenek Jana Pavla II. s chápáním problematiky v obecném pojetí církve

Jan Pavel II. v knize *Teologie těla* vychází z učení Magisteria církve. Jeho zakotvení v tradici vyplývá z určité myšlenkové paralelity s Katechismem katolické církve; na jeho specifický přínos v promýšlení kontextu nerozlučitelnosti manželství vynikne při srovnání s encyklikou Jana Pavla VI. *Humanae vitae*.

3.2.1 Jan Pavel II. a Katechismus katolické církve

Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe. (Gn 1,27)

Jedině člověk je ze všech živých tvorů schopen poznávat a milovat svého Stvořitele. Člověk byl stvořen na obraz Boží, tedy aby miloval jako Bůh. Katechismus zmiňuje, že člověk byl stvořen jako bytost tělesná i duchovní. Má tělo a nesmrtelnou duši.

Jednota duše a těla je tak hluboká, že je třeba považovat duši za „formu“ těla, to znamená, že díky duchové duši je tělo, které je složené z hmoty, lidským a živým tělem, duch a hmota nejsou v člověku dvě sloučené přirozenosti, ale jejich spojení tvoří jednu jedinou přirozenost.⁷¹

Svatý Pavel rozlišuje pojem duše a duch (srov. 1 Sol 5,23). Chce tím zdůraznit, že člověk putuje ke svému nadpřirozenému cíli. Muž a žena jsou stvořeni, tedy chtění Bohem jako lidské osoby, tak také v jejich vlastním bytí muže a ženy.

To, že člověk byl stvořen k Božímu obrazu, ještě neznámá, že i v Bohu je obsažena pohlavnost. Bůh je čirý duch, ale odráží v sobě také něco z dokonalosti

⁷¹ KKC, čl. 365.

muže i ženy. Muž a žena byli stvořeni jeden pro druhého. Vzájemně se doplňují a pomáhají na cestě k Bohu. Jan Pavel II. se podrobně zabývá etapou, v níž muž a žena ještě žili v ráji, tedy v počáteční nevinosti, a jejich významem jednoty. Počáteční nevinost popisuje Katechismus jako milost původní svatosti tedy „účasť na Božském životě.“⁷² Bůh stvořil Zemi, aby člověk nad ní vládl ve smyslu sebeovládání. Po pádu do hříchu člověk ztrácí nevinost a je vystaven tlaku žádostivosti a vášně.

*Vášně, chápané jako hnutí smyslovosti, nejsou ani mravně dobré, ani mravně zlé. Mravně dobré nebo mravně zlé jsou tou měrou, jakou závisí, nebo nezávisí na rozumu a vůli. Dokonalosti mravního dobra se dosahuje, když člověk není pobádán k dobru pouze vůlí, nýbrž i „srdcem“.*⁷³

Manželství bylo od počátku v Božím plánu. Ti dva se stanou jedním tělem. (Srov. Gn 2,24) Od začátku do konce Písmo mluví o manželství a jeho tajemství. Povolání k manželství je vloženo do samé přirozenosti muže a ženy.

*Manželství není čistě lidské zřízení, přes všechny změny, kterými prošlo během staletí, v různých kulturách, sociálních strukturách a v duchovních postojích. Tyto rozmanitosti nesmějí dát zapomenout na společné a trvalé rysy. I když důstojnost tohoto zřízení nevysvítá všude se stejnou jasností, existuje ve všech kulturách určitý smysl pro velikost manželského spojení, protože „šťastný život člověka i lidské a křesťanské společnosti těsně souvisí s dobrým stavem manželského a rodinného společenství.“*⁷⁴

Láska muže a ženy je obrazem absolutní a nekonečné lásky Boží. Boží láska je tvořivá, plodná a i láska manželů je zvána k plodnosti. Tím se podílí na Božím díle stvoření. Katechismus rovněž zmiňuje Ježíšova slova, odkazující na Boží záměry na počátku (srov. Mt 19,6). Nesvornost muže a ženy nevyplývá z jejich přirozenosti, ale z hříchu. Řád stvoření byl hříchem těžce narušen, ale Boží milosrdenství napomáhá manželství překonávat vlastní sobectví, žádostivost a uzavřenost do sebe.

Katechismus se podobně jako Jan Pavel II. zmiňuje o polygarii králů a vývoji věrnosti v manželství ve Starém zákoně. Proroci viděli smlouvu Boha s Izraelem jako obraz věrné a výlučné manželské lásky a připravovali svědomí vyvoleného národa, aby hlouběji chápal jedinnost a nerozlučitelnost manželství.

⁷² KKC, čl. 375.

⁷³ KKC, čl. 1773 a 1775.

⁷⁴ KKC, čl. 1603.

Svatební smlouva Boha s jeho izraelským lidem připravila novou a věčnou smlouvu, v níž se Syn Boží tím, že se vtělil a obětoval vlastní život, jistým způsobem spojil s celým lidstvem, které spasil, a tak připravil „svatbu Beránka“ (srov. Zj 19, 7-9).⁷⁵

Ježíš začíná svou veřejnou činnost na svatbě. Církev v tom vidí potvrzení, že manželství je dobré a že je znamením Kristovi přítomnosti. V Ježíšově připomínce „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“ (Mt 19,6) nesmíme vidět břemeno uvalené na manželství, ale Ježíšovu touhu po obnově původního řádu stvoření.

Celý křesťanský život nese znamení manželské lásky Krista a církve. Již křest, který uvádí do Božího lidu, je svatebním tajemstvím: je takřka svatební lázní před svatební hostinou, eucharistií. Křesťanské manželství se tak stává účinným znamením, svátostí smlouvy mezi Kristem a církví. Protože manželství mezi pokřtěnými vyjadřuje a udílí milost, je pravou svátostí nové smlouvy.⁷⁶

V latinské církvi si novomanželé udělují svátost manželství vzájemně. Je založena na slibu, kteří si snoubenci vzájemně říkají. Kněz je pouze svědek, který stvrzuje tuto svátost požehnáním církve. Podmínkou udělení svátosti je svobodný souhlas obou snoubenců, bez donucování či tlaku. Veřejný ráz souhlasu snoubenců napomáhá k zachování věrnosti.⁷⁷ Ve svátosti manželství přijímají manželé Ducha svatého, jako posvěcení a milost pomáhající v jejich lásce. Manželé jsou svátostí posílení pro povinnosti a důstojnost jejich vztahu. Svou věrností a láskou mají podíl na Boží věrnosti a lásce. Bůh nás miluje definitivní a neodvolatelnou láskou, na které manželé participují. A tak láska muže a ženy rovněž vyžaduje výlučnost a neodvolatelnost.

3.2.2 Jan Pavel II. a encyklika *Humanae vitae*

Poslední kapitoly knihy *Teologie těla* jsou věnovány encyklice *Humanae vitae*. Jan Pavel II. obhajuje její postoje, které dodnes čelí tvrdé kritice společnosti. Jedná se především o odmítnutí antikoncepce všeho druhu, umělého přerušování těhotenství a apelaci manželů k odpovědnému rodičovství.⁷⁸

⁷⁵ KKC, čl. 1612.

⁷⁶ KKC, čl. 1617.

⁷⁷ Srov. KKC, čl. 1631.

⁷⁸ Srov. KIPPLEY, J. F., *Manželství je natrvalo – základy křesťanského manželství*, s. 89.

Pavel VI. v úvodu své encykliky znovu připomíná, že Učitelství úřad církve je kompetentní vykládat i přirozený mravní zákon, jehož správné zachování je také nutné ke spáse. Dále pak Pavel VI. zdůrazňuje vlastnosti manželské lásky. Především je to láska lidská, tedy smyslová i duchovní. Rozhodnutí pro manželství je úkon svobodné vůle a rozumu. Další vlastností je velkodušnost, kdy jeden se dává tomu druhému. Dále je to láska věrná a nerozlučná až do smrti. A konečně je to láska plodná, které dal Bůh účast na svém stvořitelství díle. Děti jsou cenným darem manželství a přispívají k dobru samotných rodičů.⁷⁹ Proto se klade důraz na odpovědné rodičovství, které je nutno správně chápat.

Odpovědné rodičovství znamená též a především hlubší vztah k objektivnímu mravnímu řádu Bohem stanovenému, jehož věrným tlumočnickem je správné svědomí. Opravdu odpovědné rodičovství v sobě tedy zahrnuje, že manželé plně uznávají vlastní povinnosti k Bohu, k sobě, k rodině a ke společnosti v pravé hierarchii hodnot.⁸⁰

Církev přitom plně respektuje rozhodnutí manželů nemít v daném čase děti a apeluje na jejich svědomí. Pokud důvody nejsou závažné, manželé porušují mravní normu a povahu manželství. Každé manželské spojení musí zůstat otevřené ke sdělování života.⁸¹ Oba autoři zdůrazňují nerozlučnost dvou významů manželského spojení a to významu spojivého a plodivého.⁸² Jan Pavel II. tuto myšlenku vyzvedá jako ústřední z celé encykliky a navazuje tak ve své knize na úvahy o svátostném manželství. Považuje za nutné, aby manželé správně pochopili vnitřní povahu manželského spojení. Sexualita jako taková je Božím darem a jestliže muž a žena porušují a maří význam sexu daný Bohem, nemůže být řeč o projevech lásky. Láska je spojena se zodpovědností. Člověk je zodpovědný za své rozhodnutí k manželství, je zodpovědný za svého partnera a za lásku, kterou si slíbili až do smrti.

Vědomé zabránění Božímu záměru plození je porušení přirozeného mravního zákona. Proto Pavel VI. odmítá umělé metody regulace porodnosti a přerušení těhotenství. Poukazuje na přirozenou metodu regulace plodných a neplodných dnů ženy, která nezbavuje člověka vlastní odpovědnosti a důstojnosti. Odpovědné rodičovství znamená ovládnutí se rozumem a vůlí. Manželé se řídí tvůrčím úmyslem

⁷⁹ Srov. PAVEL VI., *Humanae vitae*, čl. 9.

⁸⁰ PAVEL VI., *Humanae vitae*, čl. 10.

⁸¹ PAVEL VI., *Humanae vitae*, čl. 11.

⁸² Srov. KIPPLEY, J. F., *Manželství je natrvalo – základy křesťanského manželství*, s. 86-87.

Boha a to je ono pochopení vnitřní povahy manželského spojení.⁸³ Také Jan Pavel II. vidí zásadní etický rozdíl mezi umělou a přirozenou regulací porodnosti. Přirozená regulace porodnosti vede člověka k ovládnutí vlastní žádostivosti a prohloubení úcty mezi manželi.

Teologie těla není ani tak nějaká teorie, jako spíše specifická, evangelijní, křesťanská pedagogika těla. To vyplývá z charakteru Bible a především evangelia, které jako spásonosné poselství zjevuje, co je skutečné dobro člověka, aby podle měřítko tohoto dobra ztvárnila jeho život na zemi v nadějně perspektivě budoucího světa. Encyklika Humanae vitae sleduje tuto linii a odpovídá na otázku, co je skutečným dobrem člověka jako osoby, jako muže a ženy, co odpovídá důstojnosti muže a ženy, když jde o důležitý problém předávání života v manželském soužití.⁸⁴

Umělá metoda regulace porodnosti zbavuje člověka odpovědnosti za své jednání a možnosti sebeovládání, které je nezbytné pro osobní rozvoj člověka. „Sebeovládání odpovídá základní konstituci osoby: je to totiž přirozená metoda. Zatímco používání umělých prostředků porušuje konstitutivní dimenzi osoby, zbavuje člověka subjektivity, jež je mu vlastní, a dělá z něho předmět manipulace.“⁸⁵ Ovládnutí žádostí těla považuje Jan Pavel II. za nezbytné. Poukazuje, že manželé čerpají sílu právě ze svátosti manželství a která pomáhá naplňovat záměry Stvořitele. Zdrženlivost označuje jako ctnost, ke které se člověk musí vychovávat.

Člověk je právě proto osoba, že je nad sebou pánem a že se ovládá. Poněvadž je totiž pánem nad sebou, může dát sám sebe druhému. To je dimenze – dimenze svobody daru – která se stává podstatnou a rozhodující pro onu „řeč těla“, kterou se muž a žena vzájemně vyjadřují v manželském sjednocení. Za předpokladu, že toto je společenství osob, „řeč těla“ musí být posuzována podle měřítko pravdy. Právě na takové měřítko se odvolává encyklika Humanae vitae.⁸⁶

Manželská láska je plodná a nesmí být narušena umělými zásahy. Není možné uměle oddělit spojitý význam manželského spojení od plodivého významu.

Lze říci, že v případě umělého oddělení těchto dvou významů sice dochází v manželském styku ke skutečnému tělesnému spojení, ale to neodpovídá vnitřní

⁸³ Srov. PAVEL VI., *Humanae vitae*, čl. 10.

⁸⁴ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 551.

⁸⁵ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 552.

⁸⁶ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 554.

pravdě a důstojnosti osobního společenství: communio personarum. Takové společenství totiž vyžaduje, aby řeč těla byla vzájemně vyjádřena v celé pravdě svého významu. Chybí-li tato pravda, nemůže být řeč ani o pravdě sebeovládání, ani o pravdě vzájemného darování a vzájemného přijetí sebe na straně osoby. Toto porušení vnitřního řádu manželského společenství, které svými kořeny sahá až do řádu samé osoby, představuje podstatu antikoncepčního aktu.⁸⁷

Oba autoři se shodují, že přirozená metoda není pouhou technikou, ale jedná se o eticky mravní chování. Člověk se při zachovávání přirozeného mravního zákona nepovažuje za pána nad zdroji lidského života, ale za služebníka svého Stvořitele. Člověk nemá neomezenou moc nad svým tělem, tedy ani nad svými plodivými schopnostmi. O životě a smrti, tedy o počátku a konci života člověka rozhoduje sám Bůh.⁸⁸ Pavel VI. uznává náročnost života podle přirozené metody regulace porodnosti. Označuje tuto cestu za nelehkou, za cestu, která vede úzkou branou, přesto vybízí manžele k vytrvalosti a věrnosti. Jan Pavel II. považuje odpovědné rodičovství za spiritualitu křesťanského povolání k manželství.

*Pohled na manželský život je v encyklice na každém kroku poznamenán křesťanským realismem, a právě to více napomáhá dosáhnout oněch „sil“, jež dovolují formovat spiritualitu manželů a rodičů v duchu autentické pedagogiky srdce a těla. Samo vědomí „budoucího života“ otevírá široký horizont oněch sil, které je mají vést po úzké cestě a provést je těsnou branou evangelijního povolání (srov. *Humanae vitae*, 25).⁸⁹*

⁸⁷ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 554.

⁸⁸ Srov. PAVEL VI., *Humanae vitae*, čl. 13.

⁸⁹ JAN PAVEL II., *Teologie těla*, s. 565.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo na základě katechezí papeže Jana Pavla II. v knize *Teologie těla* ukázat hluboký význam jednoty manželů pro jejich dobro i pro dobro církve a společnosti a význam nerozlučitelnosti manželství zdůraznit v kontextu biblického poselství srovnáním s naukou předkládanou učitelským úřadem církve a pojetím jednoty manželů u Waltera Kaspera. Práce prokázala, že jednota je možná, pokud mezi manželi panuje láska, porozumění, úcta a ochota upřednostnit toho druhého. I přes to, že největší zápas vede člověk s vlastní sobeckostí a žádostivostí, zůstává manželství autentickou cestou, po které manželé kráčí s pohledem upřeným nikoliv na sebe, ale na svého partnera a na Boha.

První kapitola srovnáním pasáží Starého a Nového zákona o jednotě manželů před pádem do hříchu a po pádu potvrdila, že člověk, narušený hříchem má šanci díky vykoupení Kristem, získat počáteční nevinnost a čistotu vztahu, jako tomu bylo na začátku. Základní podmínkou je ovládnutí žádostivosti a nezřízených tužeb. Člověk si volí život „podle těla“ nebo život „podle Ducha“.

Druhá kapitola rozvinula skutečnost, že člověk byl stvořen na Boží obraz a má proto také svým životem napodobovat Boha a jeho láskyplné působení. Jednota ve vztahu je odkazem na vlastnost boží a manželé ji mají následovat. Další výraznou vlastností boží je tvořivá láska, z lásky Bůh člověka stvořil a kvůli lásce chce, aby i manželé měli spoluúčast na předávání života. Kapitola také na základě textu svatého Pavla v listu Efesanům doložila důvody, proč církev pojala manželství jako svátost.

Třetí kapitola srovnáním dvou velkých teologů – Jana Pavla II. a Waltera Kaspera potvrdila zakotvenost katolické teologie v Božím slově. Předložila důkladnou analýzu stvoření člověka a jeho hledání vlastní identity. Přestože se Walter Kasper původem významu stvoření člověka jako muže a ženy příliš nezabýval a je spíše zaměřen na význam manželství pro církev a pro společnost v kontextu vývoje manželství v dějinách, poskytl cenné podklady pro prokázání konformity myšlenek Jana Pavla II. s učitelským úřadem církve. Potvrdila se rovněž shoda v názoru na regulaci porodnosti a odpovědného rodičovství u Jana Pavla II. a Pavla VI. a význam jejich apelu na přirozené předávání života bez umělého zásahu.

Při vlastním zpracování tématu nerozlučitelnosti manželství v knize *Teologie těla* se nedala popřít náročnost textu a místy také jeho obtížnější srozumitelnost pro čtenáře bez teologického vzdělání. Přesto však toto dílo o manželství zůstává doposud nejkompaktnější v češtině dostupnou publikací, v níž upoutají především

vzájemné souvislosti poselství knih Písma svatého, zmiňujících se o vztahu muže a ženy. Potvrdilo se, že Jan Pavel II. je vynikající znalec pokladů Písma a teolog multidiscipinárního rozhledu.

Kniha Teologie těla by se dala nazvat duchovní obnovou pro manžele. Přesně toto měl Jan Pavel II. na mysli, když jeho texty, původně katecheze, vznikaly. Kniha ukazuje pravý a hluboký význam manželství, jak pro člověka samotného, tak i pro společnost. Na prvním místě je manželství darem od Boha, v němž se má zrcadlit obraz společenství Otce, Syna a Ducha svatého. I přes pád člověka do hříchu je manželství navracena její počáteční nevinnost skrze vykoupení Kristem. Skrze něj Bůh obnovuje smlouvu s člověkem.

Anotace

Příjmení a jméno: MATĚJÍČKOVÁ, Michaela

Instituce: Katedra pastorální a spirituální teologie CMTF UP v Olomouci

Název diplomové práce: *Nerozlučitelnost manželství v myšlenkách
předkládaných Janem Pavlem II. v knize Teologie těla*

Vedoucí: PhDr. ThLic. Ing. Jaroslav Filka

Počet stran: 50

Počet titulů bibliografie: 20

Klíčová slova: muž a žena
křesťanské manželství
nerozlučitelnost manželství
teologie těla
myšlení papežů
Jan Pavel II.

Diplomová práce dává nahlédnout do problematiky nerozlučitelnosti manželství z pohledu Písma svatého a nauky církve. Potvrzuje, že učení církve o jednotě manželů a jejich věrnosti vychází z Božího slova a ukazuje kontinuitu biblických pasáží o manželství, počínaje knihou Genesis až k evangeliím a listům svatého Pavla. Zabývá se rysy svátosti manželství uváděnými v listu Efesanům a dává pochopit význam nerozlučitelnosti manželů pro církve a společnost prostřednictvím srovnání myšlenek papeže Jana Pavla II. a německého biskupa Waltera Kaspera v kontextu s Katechismem katolické církve a s encyklikou *Humanae vitae* papeže Pavla VI. Tím vytváří komplexnější obraz významu nerozlučitelnosti manželů.

Resumé

MATĚJÍČKOVÁ, Michaela. *Nerozlučitelnost manželství v myšlenkách předkládaných Janem Pavlem II. v knize Teologie těla*
Diplomová práce.

Cílem diplomové práce bylo na základě katechezí papeže Jana Pavla II. v knize Teologie těla ukázat hluboký význam jednoty manželů pro jejich dobro i pro dobro církve a společnosti a význam nerozlučitelnosti manželství zdůraznit v kontextu biblického poselství srovnáním s naukou předkládanou učitelským úřadem církve a pojetím jednoty manželů u Waltera Kaspera.

Práce je rozčleněna do tří kapitol. První kapitola pojednává o stvoření člověka jako muže a ženy a jejich vztahu před pádem do hříchu a po jejich pádu. Srovnává texty Starého a Nového zákona a ukazuje možnost návratu k počáteční nevinnosti vztahu skrze ovládnutí žádostivosti a nezřízených tužeb. Druhá kapitola se zabývá významem prvotní samoty člověka a jeho hledání vlastní identity. Ukazuje, že člověk byl stvořen na boží obraz jako muž a žena a má účast na stvořitelském díle božím. Třetí kapitola zachycuje a nastiňuje srovnání myšlenek Jana Pavla II., Waltera Kaspera, Pavla VI. a učitelského úřadu církve na téma nerozlučitelnost manželství a morální odpovědnost manželů.

Diplomová práce prokázala, že nerozlučitelnost manželů má hluboký význam pro manžele i pro společnost. Jednota manželů zakořeněná v Kristu přináší dobro a požehnání manželům, církvi i společnosti.

Summary

MATĚJÍČKOVÁ, Michaela. *Indissolubility of marriage in thoughts presented by John Paul II. in the book Theology of body*

The present thesis aims to sustain the indissolubility of marriage as an essence for partner's own good and for the good of the Church and society and it's based on the joint meanings of pope John Paul II book "Theology of the Body", Walt Kasper's theories on the unity of marriage and the Catholic Church doctrines related to the sacred marriage. The thesis is divided into three chapters.

First chapter deals with the Creation of man and woman and their relationship before and after the primal sin. It compares the texts of Old and New Testament and shows the possibility of returning to innocence of human relationship through overcoming temptations.

Second chapter deals with the meaning of primal loneliness of man and the search of his own identity. It shows that the humans were created as man and woman by the image and likeness of God and participated themselves on God's creation.

Third chapter presents a comparison of theories of John Paul II, Walt Kasper, Paul VI and the official Catholic Church doctrine on the topic of indissolubility of marriage and moral responsibility of the married couple. The thesis proved that the indissolubility of marriage has a deep meaning for the married couple and society. The unity of married couple within Christ brings well being and blessing to the couple, Church and society.

Bibliografie

- BALTHASAR, Hans Urs von. *Manželský životní stav. Communio : mezinárodní katolická revue*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2010. Čtvrtletník neziskového občanského sdružení Communio. Roč. 2010, č. 3/4, 167 s.
- Bible*. Překlad ekumenické komise pro Starý a Nový zákon. 4. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1995. 1304 s. ISBN 80-85810-08-5.
- BOULVIN, Yves. *Naplňný život, abeceda partnerských vztahů*. Překlad Tereza Hodinová. 1. vyd. Praha: Paulínky, 2010. 223 s. Přel.z angličtiny. ISBN 978-80-7450-004-6.
- CAFFAREL, Henri. *Manželství – cesta k Bohu*. Překlad Oldřich Graubner. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2010. 127 s. Přel. z francouzštiny. ISBN 978-80-7266-327-9.
- EVELY, Louis. *Láska a manželství*. Překlad Vlastimil Bartoš. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Grantis, 2000. 157 s. Přel. z francouzštiny. ISBN 80-902400-4-6.
- GRAUBNER, Jan. *Manželství*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2007. 39 s. ISBN 978-80-7195-106-3.
- GRÜN, Anselm. *Svätost manželství*. Překlad Pavla Holíková. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2010. 63 s. Přel. z němčiny. ISBN 978-80-7195-343-2.
- GRÜN, Anselm. *Velepíseň na lásku*. Překlad Jindra Hubková. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2009. 127 s. Přel. z němčiny. ISBN 978-80-7195-317-3.
- JAN PAVEL II. *Teologie těla : katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. Jazyk. úprava Hana Sobalíková, Jana Štefková a Pavla Umlaufová. 3. vyd. Praha : Paulínky, 2006. 599 s. Přel z itaštiny. ISBN 80-86025-99-3.
- Katechismus Katolické církve*. Překlad Josef Koláček. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 793 s. Přel. Z francouzštiny. ISBN 80-7113-132-6.
- KASPER, Walter. *Teologie křesťanského manželství*. Překlad Klára Osolobě, Jana Hofmanová. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. 91 s. Přel. z němčiny. ISBN 80-85959-28-3.
- KIPPLEY, John F. *Manželství je natrvalo základy křesťanského manželství*. Překlad Michaela Prentisová. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. 144 s. Přel. z angličtiny. ISBN 80-7266-075-6.
- KOHUT, Pavel Vojtěch. *Manželství jako dialogická svátost. Communio : mezinárodní katolická revue*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2010.

Čtvrtletník neziskového občanského sdružení Communio. Roč. 2010, č. 3/4, 167 s.

- KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Dignitas personae : instrukce o některých otázkách bioetiky*. Překlad Jana Pitterová. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2009. 45 s. Přel. z němčiny. ISBN 978-80-7195-352-4.
- KUBÍČEK, Ladislav. *Velké tajemství – manželství jako umělecké dílo*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2006. 51 s. ISBN 80-7266-071-3.
- KUBÍČEK, Ladislav. *Život – největší umělecké dílo*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2006. 85 s. ISBN 80-7266-139-6.
- NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. 1. vyd. Praha a Kostelní Vydří: Krystal a Karmelitánské nakl., 2006. 215 s. ISBN 80-85929-83-X (Krystal). ISBN 80-7195-065-3 (Karmelitánské nakl.).
- PAVEL VI. *Humanae vitae*. 3. vyd. Praha: SCRIPTUM, 1991. 29 s. ISBN 80-900335-5-5.
- Svatební obrady*. Překlad Česká liturgická komise. 2. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 2007. 135 s. Přel. z latiny. ISBN 978-80-7192-987-1.
- VYBÍRAL, Jan (ed.). *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 155 s. ISBN 978-80-7325-176-5.

Seznam zkratk

KKC Katechismus Katolické církve

Zkratky biblických knih převzaty z českého ekumenického překladu Písma svatého.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

2011

Michaela MATĚJČKOVÁ

Poznámka: potisk desek diplomové práce musí být bez čísla stránky.